O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV.№

Миллий Тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси | 1998 йил 25 август | 27 (157)-сон

ИСТИҚЛОЛ БАЙРАМИНГИЗ МУБОРАК БЎЛСИН!

АЙЁМ ШУКУҲИ

Рассом туҳфаси

Чин миллий истиқлолнинг 7-йили. Бу маълум маънода муқаддас сана. Гап 7 сонининг ўзидагина эмас. Балки 7 йиллик аҳлий курашлар, изланишлар, ислоҳотлар ва шулар замирида юзага чиққан, чиқаётган тикланишларнинг мазмуни, кўлами, моҳиятида. Булар ҳақиқатан ҳам, буюк бир ижтимоий салмоққа эга. Истиқлолнинг 7 йиллик катта байрамига кимдир ўз қалби, ўз нигоҳи, ўз ҳаётини янгилаб келди. Кимдир янги йўллар, янги тоннеллар, кўприклар, корхоналар, саройлар, замин иншоотларини қуриб туҳфа этди. Кимдир дон мустақиллиги учун зўр ҳисса қўшди. Кимдир республиканинг нефть-ёнилғи-ёқилғи мустақиллигини таъминлашда ҳайратомуз ғайрат-шижоат кўрсатди.

Байрам арафасида рассом Ортиқали Қозоқов самимий табассум билан редакцияга кириб келди ва газетамизга ўзининг байрамга атаб ишлаган асарини ҳадя этди. Унда Ўзбекистон ўз оламшумул шукуҳи ичида намоён. Ўзингиз кўринг.

ҚУТЛОВ

Азиз биродарлар!

Қадрли ватандошлар!

Бугун умуммиллий байрамимиз. У бизга ҳуррам бағрини очиб, олам-олам бахту шодлик билан кириб келяпти. У ҳаммамиз учун беҳад қимматли ва азиз.

Давлатимиз раҳбари муҳтарам Ислом Каримовнинг мислсиз ғайрати, шижоати билан даврнинг энг оғир, мушкул, чигал синовларидан тўрт мучаси соғу саломат, омон, эмин ўтган истиқлол бизга орзуларимизнинг рўёбини берди. Ўзимизга ўзлигимизни танитди. Ўзимиз ва ўзлигимизга соғлом ва комил назар ташлаш имкониятини берди. Мамлакатнинг ҳам, шу мамлакат эгаларининг ҳам уфқлари — яшаш, яратиш, келажакни таъминлаш уфқлари кенгайди.

Давлат, ҳукумат, партиялар, ранг-баранг жамоат ташкилотлари миллион-миллион оддий фуқаролар жам бўлиб, бир ёқа бир енг бўлиб ислоҳотларнинг муваффақияти, Ўзбекистоннинг қудратли, буюк давлатга айланиши учун ўз муносиб ҳиссаларини қўшмоқдалар. Шу қадим ва янги Ватан олдида турган тарихий мақсад ҳамда вазифаларни ўз мақсад-вазифалари, аъмоллари каби билмоқдалар. Ҳақиқатан ҳам, бу — биз муяссар бўлган истиқлол, бизнинг истиқлолимиз демоқдалар.

Бугун бир нарсани қатъий ва бахтиёр ишонч билан айтиш мумкин: ижтимоий-сиёсий мустақиллик билан бирга халқ дон, нефт, пахта мустақиллигини ҳам ўз улуғ заковати ва меҳнати билан қўлга киритди. Шу маънода 7 йилнинг мазмуни 700 йилга, 7 йилнинг ҳосиллари 700 йил ҳосилларига тенг бўлди.

Ҳа, ислоҳотлар ичида янги Ўзбекистон қад кўтаряпти. Маънавий-маърифий, маданий-иқтисодий қурилишларда янги Ватан бино бўляпти. Юрт ҳам, одамлар ҳам тобора чирой очяпти, кўркли дунёнинг кўркам ҳуқуқли аъзосига айланяпти.

Мана шу олижаноб истиқлол жабҳаларида Миллий тикланиш партияси, унинг газетаси, барча партия аъзоларининг ўз зиёли ўринлари бор. Биз аъзоларимиз, хайрихоҳларимиз, бутун меҳнаткаш халқимиз миллий тикланиш ғоялари тобора мустаҳкам ўрнашаётганидан, ҳаракатга ундаётганидан қувонамиз.

Олдимизда истиқлол дунёсининг ўзини таниган, фидокор, жасур, матонатли кадрлари — чин маънодаги комил инсонларни етиштиришдек улуғ вазифа турибди. Бизни енгилмас қиладиган шу вазифани адо этиш, уни умримизнинг асил мазмунига айлантиришни истиқлол, Ватан, халқ олдидаги туганмас бурчимиз деб биламиз.

Азиз ватандошлар!

Мустақиллик байрамингиз муборак бўлсин! Озод ва обод Ватан бағрида сизга буюк муваффақиятлар ҳамиша ёр бўлгай!

ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ ТИКЛАНИШ ДЕМОКРАТИК ПАРТИЯСИ РАЁСАТИ

Тошкент, 25 август 1998 йил.

Буюк аждодга гулчамбарлар.

ЎзА суратхонаси

ХАЛҚҚА МАЙДОН БЕРГАН ВОҚЕА

Мустақиллигимизнинг илк йилларида «мустақиллик деганда нимани тушунасиз, уни қандай таърифлаган бўлардингиз?» — деган савол табиий эди. Унга жавоб бераётиб, ҳамиша ҳам қуёшнинг ғолиблигини, осмон уники эканлигини. Ер ҳам у билан тириклигини ҳис қилиб, ҳар ким ўз сўзини айтар ва шукроналик билдирарди.

Бугун мустақилликни бутун бўй-басти, таровати билан кўриб, унинг нурларидан баҳраманд бўлиб турибмиз. Истиқлол ҳақидаги ўйларимиз янада равшанлашди, бу мусаффолик ҳамма-ҳамманинг кўнглини ойдинлаштирмоқда, унинг таърифлари ёғдулар товланишидай. У ҳақдаги тушунчалар истиқлолнинг ўзи билан бирга фикр дунёларимизга кириб борди. Шубҳасиз, ҳар кимнинг ўз мулоҳаза доираси бор, албатта. Шу жумладан, мустақилликни ҳам кишилар ўзича мустақил тушунади, таърифлайди. Уларни жамласангиз, эркдай адоқсиз, ўзи бир мустақил достон бўлғуси. Одамлар ҳамиша айтиб юрадиган, тиллардан тилларга ўтгувчи, кўнгиллардан кўнгилларга кўчгувчи, етти йилдирки, мулки Туронда ҳаётга айланган достон. Таъриф ва ҳақиқат бирлиги бугун кўз олдимизда намоён, шу бирлашувнинг мўъжизаларига гувоҳ бўлмоқдамиз. Ёхуд бошқача қилиб айтганда, мустақиллик туфайли шу мўъжизаларни халқимизнинг ўзи яратмоқдаки, Яратганнинг Турон учун қўйган кунлари бор экан, бу кунлар абадий бўлсин!

Йўлга чиқсанг, йўлдошингга ишониб чиқсанг, ишончинг оқланса. Тангри бизга ўз кўнглидан энг яхши ҳамроҳ — мустақилликни бердики, қисқа давр ичида ундан кўп яхшиликлар кўрдик. Шундай беназир ҳамроҳимиз бор экан, бизнинг йўлимизда адашмоқ бўлмас, қадам сари равонлашар, нурланар, уфқланар бу йўллар. Бу бебаҳо инъомнинг моҳияти ҳақида қанча гапирсак, ҳаммаси фақат яхши сўзлар бўлгай. Тангрининг иноятни билан биз энди мустақилликнинг таъмини олган, унга эришган, уни том маънода англаб етаётган халқмиз. Истиқлол деганда фақат орзуларга эмас, ҳақиқатларга таяниб гапирамиз, таяниб ўйлаймиз, меҳнат қиламиз, ҳаёт кечирамиз. Шу ҳақиқатларга таяниб унга таърифлар келтирамиз.

Ўтган тариху тақдирлар гувоҳки, эрксизликда дунёдан бенишон ўтиб кетади киши. Ёки меҳнатинг бошқаларнинг номида юради. Ўз номинг ўзингда бўлиши, фаолиятинг манфаатингга айланиши айнан мустақилликка боғлиқдир. Мустақиллик эл-юртни ўзига эга қилади. Кимнинг ким бўлиши унинг ўзига, меҳнатига, ақлу фаросатига боғлиқ бўлган соғлом шароит яратади. Шундагина давлат ҳам, халқ ҳам ўз ҳаётини ўзи қуради. Бу қурилма унинг иродасига, манфаатига мос келади. Ўзи қурган ҳаётда яйраб-яшнаб яшайди.

Бинобарин, Эрк инсонни ўзига олиб келади. Икки оламда мутлақ қудрат эгаси, мутлақ пок ва мутлақ Эрк соҳиби Ҳақ таоло, раҳмдил ва меҳрибон, мурувватли Аллоҳдир. Демак, чинакам эрк — мустақиллик, аслини олганда, ўз-ўзига эгалик қилиш ҳуқуқида одамзоднинг ўз ўрнига — худодан кейинги ўринга кўтарилиши, дахлсизликка эришишидир. Чунончи, дахлсизликдагина ўсиш мумкин. Инсон тафаккури юксалади, халқ ўзининг олий ниятларига бўйлашади. Мустақиллик халқ ва мамлакатнинг ҳар томонлама дахлсизлиги, еру осмон осойишталигидир. Халқона қилиб айтганда, мустақиллик — кенг майдон, нима кароматинг бўлса кўрсатаверасан... Бу кенгликда қанча каттайсанг каттаясан, кўнглинг сиғади бу кенгликка.

Унутмайликки, барча соҳаларда ҳам майдон олиб ўтганларнинг авлодимиз, ҳамиша тараққиёт тожини тутган халқмиз. Шу етти йилликда юртимизда ва халқимиз кўнглида баробар кечаётган яшнаш, ободлик элимизнинг ички синоатларидан далолат бериб турибди. Шу муқаддас Ватан тарихда ҳам ўз бағридаги Халққа ишонган, бугун ҳам шундай. Ва келажакда ҳам ушбу ишонч ҳақиқат билан бирликда собит туради.

Дилором ҚЎЗИЖОН

Бир ўқ атрофида айланар дунё

РОССИЯНИНГ ТАНГ КУНЛАРИ

Россия Президенти Борис Ельцин кеча Сергей Кириенко бошчилигидаги мамлакат ҳукуматининг истеъфога чиққанлигини эълон қилди. Виктор Черномирдин вақтинча ҳукуматни бошқариб турадиган бўлди. У шу йилнинг март ойида вазифасидан кетган эди.

Виктор Кириенко беш ой ҳукуматни бошқарди. У Россия иқтисодини узлуксиз давом этаётган оғир танглиқдан чиқаради деб умид билдирилган эди.

Мамлакатда молиявий танглик кундан-кунга таранглашмоқда. Шундай шароитда иқтисодий ислоҳотларни қатъият ва матонат билан давом эттиришга тўғри келади.

Борис Елцин кеча Виктор Черномирдин билан учрашиб аҳволни муҳокама қилган ва Черномирдин ҳукуматни бошқаришни ўз зиммасига олишга рози бўлган. Хабардор манбаларнинг билдиришларича, Черномирдиннинг бу оғир масъулиятини ўз ухдасига олиши унинг учун осон бўлмаган. Жаноб Черномирдин РФ Президенти ҳузурида мамлакатдаги ижтимоий-иқтисодий вазиятни тузатиш юзасидан бир қатор ўта жиддий, кескин чоралар қўллаш зарурлигини баён этди. Президент ва ҳукумат бошлиғи яқин кунлар ичида Россия жамиятида барқарорлик яратиш чора-тадбирлари хусусида батафсил бир фикрга келадилар.

Кеча Гавайя оролларида дам олаётган Алберт Гор телефон орқали жаноб Черномирдин ҳамда жаноб Кириенко билан боғланиб, улар билан суҳбатлашди.

АҚШ Президенти жаноб Клинтон илгари келишилган фурсатда Россияга расмий сафар қилади ва Президент Елцин билан учрашиб, жуда кенг даражадаги масалаларни муҳокамадан ўтказади.

ИСРОИЛ ХЕВРОНДА ТО АБАД ҚОЛМОҚЧИ

Йўрдун дарёсининг Ғарбий соҳилидаги Хеврон атрофларида икки кундан бери фаластинликлар билан Исроил аскарлари ўртасида аёвсиз тўқнашувлар давом этмоқда. Бунга Исроилдан кўчиб келиб бу ерда ўрнашаётганларнинг фитнаангез ҳатти-ҳаракатлари сабаб бўлди. Фаластинлик намойишчиларга Исроил ҳарбийлари резина ўқлар ёғдирмоқдалар. Бир қанча ярадор бўлганлар бор. Исроил аскарлари Ғарбий соҳилдаги фаластинликларнинг яшайдиган шаҳар қисмларини қуршовга олганлар.

Бу орада Исроил бош вазири Беньямин Нетаняҳу исроилликлар Хевронда абадул-абад қоладилар, деб айтди.

Бу сўзлар Исроил—Фаластин ўртасида тузилган битимларга мутлақо зиддир.

Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ

ЖАҲОЛАТ ИЛМДАН ЧЕКИНАДИ

Камина ушбу мақолани кўрганларим, билганларим, эшитганим ва ўқиганларимдан эслаб туриб ҳамда ўзим шоҳид бўлган ва иштирок этган воқеаларга асосланиб ёздим. Бунга Ўзбекистон Республикасининг янги таҳрирдаги «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги Қонуни ҳамда Президент Ислом Каримовнинг тарихчи олимлар, соҳа мутахассислари ва оммавий ахборот воситалари ходимлари билан ўтказилган учрашувда айтган фикр ва мулоҳазалари туртки ва далда бўлди.

Аёнки, амалга киритилган Қонунлар муҳокама этилмайди, балки ижро қилинади. Бироқ улар Қуръони Карим тафсир этилгани сингари, Ҳадиси шарифлар таҳлил ва талқин қилингани янглиғ одоб-ахлоқ доирасида шарҳланишига ижозат берилади.

Аввало шуни таъкидлаш зарурки, ушбу Қонуннинг мақсади аниқ: у ҳар бир шахснинг виждон эркинлиги ва диний эътиқод ҳуқуқини, динга муносабатидан қатъий назар, фуқароларнинг тенглигини таъминлаш, диний ташкилотларнинг фаолияти билан боғлиқ муносабатларни тартибга солиб туражак.

Иккинчидан, ушбу Қонун халқаро андозалар юксаклигида ёзилган ва бу ҳолат унинг 2-моддасида алоҳида уқтириб ўтилган, яъни агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасида Ўзбекистон Республикасининг виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларидагидан бошқача қоидалар белгиланган бўлса, халқаро шартнома қоидалари қўлланилади.

Учинчидан, ушбу Қонунда Қуръони карим ва Ҳадиси набавия кўрсатмаларига зид ўринларни учратмадик. Ислом дини мажбур этишга йўл бермайди. Ислом таълимоти даъват этиш ва яна даъват этиш билан ёйилгандир. Халқимиздаги мусулмончилик аста-секинлик биландир, деган ибора ана шу ҳолдан келиб чиққандир. Ислом дини воқеий диндир, ҳаёти дунё билан мустаҳкам боғлиқ таълимотдир. У диндорга ҳеч бир оғирликни, машаққатни асло раво кўрмайди. У ҳурликка, эркинликка асосланади. Лекин шу билан бирга диндорларнинг хавфсизлигини, жамоат тартибини, фуқароларнинг ҳаёти, саломатлиги, ахлоқи, ҳуқуқи ва эркинликларини таъминлаш зарурлигини ҳам унутмайди. Ислом тарихидан маълумки, агарда фитна уяси бўлиб қолса, ҳаттоки масжидни ҳам буздириб ташлашга фатво бериш мумкин экан! Ушбу Қонундаги «Динга эътиқод қилиш ёки ўзга эътиқодлар эркинлиги миллий хавфсизликни ва жамоат тартибини, бошқа фуқароларнинг ҳаёти, саломатлиги, ахлоқи, ҳуқуқи ва эркинликларини таъминлаш учун зарур бўлган даражадагина чекланиши мумкин» деган жумлалар ана шундай фатвога мосдир.

«Ўзбекистон Республикасида дин давлатдан ажратилган... Давлат диний ташкилотлар зиммасига ўзининг ҳеч қандай вазифасини бажаришни юкламайди, уларнинг қонун ҳужжатларига зид бўлмаган фаолиятига аралашмайди. Диний ташкилотлар давлат вазифаларини бажармайди». Бироқ дин жамиятдан ажралмасдир, уни айру тушириб бўлмайди ҳам. Диндорларимиз айни пайтда республикамизнинг фуқаролари ҳамдир. Демак, балоғатга етган ҳар бир диндор киши ўзи эътиқод қилувчи дин олдида диндор сифатида бурчли ва масъулиятли бўлса, фуқаро сифатида эса Ўзбекистон Республикасида амалда бўлган қонунлар олдида ҳам бурчли ва масъулиятлидир. Шунинг учун ҳам ушбу Қонунда диний ташкилотларнинг қонун ҳужжатларига мувофиқ фаолият кўрсатишлари зарурлиги уқтириб ўтилгани асослидир.

Қонунда «диний зиёратгоҳларни оёқости қилиш қонунда белгиланган жавобгарликни келтириб чиқаради», деб алоҳида кўрсатиб ўтилиши айни муддао. Шўролар замонасида турли адабиётларда, жумладан, бадиий китоблар ва кинофилмларда муқаддас жойларимизни оёқости қилиш, эътиқод билан боғлиқ ҳис-туйғуларимизни ҳақоратлашлар тез-тез учраб турарди. Бир мисол. «Ўзбекфилм»да ишланган бир картинада икки нафар ярим яланғоч «севишган» ёшлар Паҳлавон Маҳмуд мақбараси томида рақс тушган эди...

Қонундаги «Давлат турли динларга эътиқод қилувчи ва уларга эътиқод қилмайдиган фуқаролар, ҳар хил эътиқодларга мансуб диний ташкилотлар ўртасида ўзаро муроса ва ҳурмат ўрнатилишига кўмаклашади» деган ибора бугунимиз учун ҳам, келажагимиз учун ҳам жуда аҳамиятлидир. Зотан, Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари турли динларга эътиқод қилувчи ва уларга эътиқод қилмайдиган турли миллат ва элат кишиларидан иборатдир. Оллоҳ таоло Қуръони каримнинг «Моида» сурасида жаноби пайғамбаримизга ва ул ҳазратнинг умматларига хитоб қилиб: «ўзларини насоролар деб билувчилар мусулмонларга энг яқин дўстдирлар» деган. Бинобарин, мамлакатимиз мусулмонлари республикамизда яшовчи барча миллат ва элат кишиларига хайрихоҳликлари билан Қуръони карим оятига амал қилган бўладилар. Айни бир пайтда республикамизда яшовчи барча миллат ва элатга мансуб, турли динларга эътиқод қилувчи ёки ҳеч бир динга эътиқод қилмовчи фуқаролар, мамлакатимиз мусулмонларига хайрихоҳлик билан қарашлари, уларнинг диний эътиқоди билан боғлиқ ҳис-туйғуларини, расм-русумларини, диний зиёратгоҳларини ҳурмат қилишлари лозим. Бинобарин, республикамизда жорий барча қонунлар каби «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги ушбу Қонун ҳам республикамизда яшовчи барча фуқароларга бир хилда ҳуқуқ берганидек, баббаравар бурч ва масъулият юклайди. Шунинг учун ҳам ушбу Қонуннинг моҳиятини республикамиз телевидениеси, радиоси ва матбуоти орқали кенг омма орасида тушунтириб бориш айни муддаодир. Айниқса, Ўзбекистоннинг рус тилида нашр этилаётган матбуоти бу борада фаоллик кўрсатиши керак.

Давоми учинчи бетда

Ўзбекистон мустақиллигининг 7 йиллигига

ОЗОДЛИК ЭЛЧИСИ

Озодликка дебоча кунлар ёди

Адабиётшунос Маҳмуд Сатторов «Миркарим Осим», «Олис юлдузлар жилоси», «Ватан осмони», «Ўзбек удумлари», «Ўзбекнинг гапи қизиқ» сингари китоблар муаллифи. У матбуотда ўзбекчилик — миллий урф-одат, анъаналарга бағишланган мақолалари билан фаол қатнашиб келмоқда. Маҳмуд Сатторов «Озодлик элчиси» мақоласида мустақиллик арафасида, миллий озодлик ғояси бош кўтариб келаётган бир паллада бўлиб ўтган ва сўнг юз берган катта миқёсдаги тарихий воқеаларни тушунишга кўмаклашадиган эътиборли бир кечмишни қаламга олади. Бугун бу воқеа бизга маълум бир жиҳатлардан кароматли бўлиб кўринади.

1989 йилнинг май ойи.

«Десантчилар» Ўзбекистонни «обориб-опкелган», ҳатто гаҳ деса қўлга қўнар...йилларда республиканинг «биринчи»си бўлган И. Усмонхўжаев қамоққа олиниб, ўрнига яна бир қўлга ўргатилган партия вазифадори Нишонов раҳбар қилиб қўйилган пайтлар. Зиёлилар ўшанда ҳамма айбни компартия раҳбарларидан қидирар, компартиядан бошқа раҳбарий органнинг ўзи йўқ эди...

Қашқадарё вилоят партия комитетига пойтахтдан топшириқ берилди: «ТошДУга келиб, ўз вилоятингиз талаба-домлалари билан учрашув ўтказасиз. Ёшлар, зиёлилар кайфиятини чуқур ўрганиб, сўнг шунга яраша контролда тутасиз. Сиёсий норозилик пайдо бўлса, бошингиз билан жавоб берасиз!»...

Ўшанда вилоят раҳбари бўлиб турган Ислом Каримовни бу анъанавий топшириқ чуқур ўйга толдирди. Бундан қарийб уч йил олдин Қашқадарёни кўтариш учун жўнатилган тиришқоқ раҳбар молиячи, саноатчи муҳандис-мутахассис эди. Лекин у ҳар қандай янги ишни тез ўзлаштирар, нозик жиҳатларига чуқур етиб борар, ҳар бир ўзи учун янги бўлган ишнинг негизини билишга қаттиқ қизиқарди. Авиация заводи, шаҳар-созлик бунёдкорлиги, Республика планлаштириш идораси, молия вазирлиги хизматларини у шундай ташналик ва тиришқоқлик билан миридан сиригача ўрганиб чиққан эди. Жуда катта, шароити ҳар жиҳатдан мураккаб, мушкул муаммолари қалашиб ётган вилоятга раҳбар бўлиб келганида ҳам у қийинчиликлардан қўрқиб ўтирмай, ишни мардона самимият билан ўргана бошлади. Гўё, улуғ, бепоён қўриқ ерни ўзлаштиргандай бўлди. Ҳамма нарсага ўзига одат бўлиб қолгандай янгича назар солди, ҳамма нарсани ўз фикри остига қамради ва ўзи бошқаришга ўрганди. Қашқадарё унга туққан юрт каби азиз бўлиб қолди. Унга фарзандлик меҳрини бағишлади. Тўғрисўз, жўмард, содда, шоиртабиат қашқадарёликлар бу ёш, ғайратли раҳбарнинг самимиятини ёқтириб қолдилар. Унинг режаларини ўз режалари каби қабул қилиб, юзага чиқариш учун тиришдилар.

Ислом Каримов Тошкентдан вилоятга келганига икки йилдан ошган бўлсада, пойтахтдаги ижтимоий-сиёсий вазиятни синчковлик билан кузатиб турарди. Ёшлар уйғонаётган эди. Ислом Каримов ёшларни тушунар эди. Унга ҳам адл, шаддод туйғулар бегона эмас эди. Юрагида юрт меҳри кўр солиб алангаланиб ётарди. Уни пойтахт университети ёшлари билан учрашишга даъват этишяпти.

Бу дорилфунуннинг собиқ талабалари бўлган шоиру ёзувчилар, олиму журналистлар эл-юртнинг мунаввар, илғор кишилари каби танилганлар, эл-юртни етаклаб боришга қодир бўлганлар. Ислом Каримов буни жуда яхши тушунар, дилида эҳтиром сақларди.

Империяпараст кучлар наздида эса, сир эмаски, гоҳо дорилфунун «исёнкорлар, миллатчилар, бузғунчилар уяси» деб баҳоланар, унинг «қаҳрамон»лари масаласи дам-бадам марказкомда муҳокама қилинарди. Ислом Каримовга мана шундай мураккаб вазиятда оғир шароитда ёшларни тинчитиш, «попугини пасайтириб қўйиш» вазифаси юклатилди.

Ёшларимиз илм ўрганишга ташна

Раҳбар барча районлар саркотиблари билан Тошкентга учиб келди. Университет раҳбарияти билан боғланиб, учрашув вақтини белгилади. Қашқадарёдан чиққан ТошДУ фарзанди, машҳур шоир Абдулла Орипов ҳамкорлигида талабалар шаҳарчасига — университет томон йўл олди...

Дорилфунуннинг маданият саройи талабаю домлалар билан лиқ тўла. Уларнинг кўзларида меҳр, меҳмоннавозлик, хушнуд мезбонлик аломатларидан асар ҳам йўқ. Кайфиятларда таранглик, чеҳраларда норозилик ифодаси зоҳир. Ҳамма қайта қуриш даврининг қайсар, ғулувли саркашлиги билан «қуролланган»: фикрий ёқалашувларга шай! Учрашувни марказком масъул ходими Содиқ Сафоев кириш сўзи билан очиб, қашқадарёлик талаба ва домлаларни барча масалалар бўйича вилоят раҳбарлари билан очиқ мулоқотга чорлади. Ахборот учун вилоят раҳбари Ислом Каримовга сўз берилди.

Вилоят раҳбари ўзига хос синчковлик билан зал кайфиятини яхши англаб етганди. У аввало талаба ва домлаларга қашқадарёлик барча ота-оналар, зиёлилар номидан салом етказди. Сўнг у ҳудудда олиб борилаётган ишлар тўғрисида вазмин, чўнг ахборот берди. Ислом Каримов мустақил фикрлар, мустақил иш юритарди. Бундай раҳбар ўша пайтнинг расмий доираларида жуда қаттиқ қаршиликка дуч келарди. У одамлар руҳиятини яхши тушунарди. Унинг учун бу чарс болалар, ўжар домлалар ўзи уч йилдан буён бир ишлашаётган ўша дангал, безовта қашқадарёликларнинг фарзандлари, оғаю инилари эдилар. Булар оталари каби тўғри гапни, бежамай-яширмай муомала қилишни хуш кўришарди. Буларни алдаб, «айлантириб» бўлмайди! Гапнинг пўсткаласини айтиш, ҳеч нарсани яширмаслик керак!

Ислом Каримов Қашқадарёда мавжуд муаммоларни яшириб ўтирмади. Улар ҳақида рўй-рост, очиқ, самимий ҳикоя қилди. Турмуш, хўжалик, маданият соҳаларидаги ночорликларни очиб ташлади. Объектив-субъектив сабабларни таҳлил қилди. Чўлнинг иқлим шароити бу ҳолатни янада мушкуллаштираётгани. Ўзбекистонда чиқаётган газнинг тўқсон фоизини бераётган Қашқадарё халқи ҳали ҳануз ғўзапоя ва тезак ёқиб кун кечираётганлигини ҳам яширмади. Пойтахтда ўтирган тўралар Қашқадарёни газлаштириш учун иссиқ ўринларидан қимирлаб қўйишни ҳам ўзларига эп кўрмаётганликларини алам билан танқид қилди. Марказдаги ва марказ хизматини қилаётган амалдорлар манфаатпарастликка берилиб очиқ-ойдин тамагирлик йўлига ўтиб олишганлигини эслатишдан қўрқмади.

Сўнгги икки йилдан ортиқ давр мобайнида ушбу вилоят аҳлини яқиндан таниганлигини, бундай ноёб табиатли, танти инсонларни илгари ҳеч қаерда учратмаганлигини тан бериб гапирди.

Бу ерда бирга ишлай бошлагач, халқнинг руҳияти ва табиатига шунчалик сингишиб, киришиб кетгани ва ўзини ҳам айнан шу ерда туғилиб-ўсгандек ҳис қилаётганлигини ҳаяжон билан сўзлади. Шу сабабдан ўзини меҳмон деб эмас, фарзанд деб билишини айтди.

Сўнгги ойлар давомида Қашқадарёни газлаштиришни амалий ҳал этиш учун тўхтовсиз Москва, Донецк ва Россиянинг бошқа шаҳарларига қатнашлар, у ерлардан турли асбоб-ускуналар, газ ва ичимлик сув қувурлари ундиришлар тўғрисида ёниб-куйиб ҳикоя қилди. У саркаш зал тинглаётганини кўрди. Ва самимият ҳамиша ғолиб чиқишига яна бир карра имон келтирди. Кейин Ислом Каримов зал билан бевосита мулоқот бошлаш пайти етганлигини англади. Талаба ва домлаларнинг фикр-мулоҳазаларини эшитди.

Талаба Ботир Имомов қашқадарёлик йигит-қизларнинг муаммолари ҳақида гапириб, ўша пайтнинг раҳбарларига ёшларнинг ишончсизлигини билдирди. Аммо «ранг кўр, ҳол сўр» деганларидек, вилоят раҳбарларининг бугунги сидқидил мулоқоти — фикр-мулоҳазаларини тинглаб ўтириб бу шахс ҳақида асоссиз равишда нотўғри фикрда бўлганлигимизни англаб етдик, — деди у ва сўнг шундай хулоса чиқарди: ҳисоботдан кўриниб турибдики, вилоятимиз раҳбари юрт ободончилиги учун, халқнинг турмуш шароитини кўтариш учун қўлидан келган барча ишларни қилаётганлигининг гувоҳи бўлдик. Айниқса, биз талабаларга Ислом Каримовнинг ҳеч қайси муаммони яширмай, безамай, очиқ-ойдин айтиб, кўз ўнгимизда гавдалантириб берганлиги маъқул бўлди. Биз у кишининг гапларига ишондик.

Ундан сўнг минбарга чиққан талабалар ҳам биринчи нотиқнинг сўзини қўллаб-қувватлаб, вилоят раҳбарининг очиқлиги, талабаларни ўзига яқин олиб, улар билан чин дилдан самимий суҳбатлашаётгани, бор гапни яширмай очиқ-ойдин айтаётгани учун миннатдор эканликлари, унга ҳурматлари ошганлигини эътироф этиб сўзладилар.

Шу тариқа зални лиқ тўлдирган талабалар билан суҳбатга келганлар ўртасидаги англаб бўлмас ихтилоф чекиниб, ишончсизлик тумани тарқай бошлади. Талабалар англаш, тушунишга катта бир эҳтиёж сездилар. Ислом Каримовнинг ўзини ишонч билан тутиши, дадил, мардона сўйлаши зални ўзгартирди. Ислом Каримов ўша пайтлар Китоб туманидаги қишлоқларнинг бирида ўз маблағи ҳисобига мактаб қуриш билан машғул бўлган ТошДУ доценти Мухтор Шапсановга сўз берар экан: «Биродар, сиз мен билан бир марта учрашдингизу сўнг масаланинг нима билан якунланганлигини билдирмай, кўринмай кетдингиз. Ишларингиз нима бўлди?» — дея ҳол-аҳвол сўради.

Домла Шапсанов қўнғирот лаҳжасига хос лафзда:

— Мени бари ишларим чалкашиб кетди, Ислом ака. Бунинг учун ранжиб юриб эдим, кейин билсам, ҳамма ишларимни тескари кетганига иккинчи секретар, энағар Солдатов айбдор экан! — деганида бутун зал гур этиб кулиб юборди.

Президиумдагилар ҳам кулишар, шахсан Солдатовнинг ўзи, ўзбекчани яхши билгани сабаб, бошини сарак-сарак қилиб кулар эди. Домла Шапсанов масаланинг тагига етмай норози бўлиб юргани ва ўз кайфиятини талабаларга ҳам сингдиргани учун жамоа олдида раҳбардан узр сўраб минбардан тушди.

Вилоят раҳбари қашқадарёлик домлалардан яна бири Жаббор Рўзиевни ҳам суҳбатга тортди: «Оғайни, сиз билан биз параллел ўқиганмиз, кандидат эдингиз, доктор бўлибсиз, табриклайман!» — деди. Анча қаттиқ танқидий сўз айтишга чоғланиб турган домла Ж. Рўзиев хайрихоҳ ва дўстона тикилиб турган киши ҳузурида ғаш-ғализ сўзлар айтиш ниҳоятда ўринсиз эканлигини сезиб талабаларни ётоқхона билан таъминлаш, Чироқчидаги айрим хўжалик муаммоларини ҳал этиш ҳақида гапирди. У ҳаққоний сўзлари учун Ислом Каримовга ташаккурини айтиб, учрашув бундай ёркин ижобий тусда ўтишини кутмаган эдим, деди.

Бу вақтга келиб, ТошДУнинг маданият саройига йиғилганлар ўртада туғилган самимий, инсоний муҳитдан нафас олар, орадаги ихтилоф кўтарилган, улар бир-бирларини яхши тушунадиган қадрдон одамларга айланиб қолган эдилар. Ана шундай вазиятда Ислом Каримов сўз навбатини Абдулла Ориповга берди. Атоқли шоир ўзига хос чуқур мантиқ ва нуктадонлик билан киндик қони тўкилган юрт, фарзандлик бурчи, илм-фан ва маърифат тўғрисида ёмби фикр билдириб, давра кайфиятига мос ҳангома, мутойиба шеърларини илҳом билан ўқиди. Айниқса унинг «Адибади ҳақида ривоят» сюжетли шеъри учрашув қатнашчиларининг қизғин қарсаклари билан олқишланди.

Мулоқот сўнгида Ислом Каримов билан шахсан учрашиб, ўзларининг муайян муаммоларини бемалол ҳал қилмоқчи бўлган айрим журналист, талаба ва домлалар вестибюлда эркин суҳбат қуришди. Мулоқотда Қашқадарё вилояти барча туманларининг раҳбарлари ҳозир эдилар. Журналистлардан бири Китоб туманидаги бир хўжалик номини ўзгартириш ҳақида таклифини билдирди. Ислом Каримов Китоб тумани раҳбари Комил Амировни ёнига чақирди:

— Ўша хўжаликнинг номи нима? — сўради у.

— «Партия XIX съезди»..

— «Партия съезди»га нима бор? Мен ўзим ўша жойдан жуда кўп ўтганман. Халқ ҳам колхозни «Партсъезд» деб эмас, «Опача» деб атайди. Шу хўжаликни оёққа турғазган қаҳрамон аёл Каромат Рустамова бўлади. Одамлар уни «опача» деб эъзозлайдилар. Журналист укамизнинг таклифи ўринли. Колхозни опанинг номига қўямиз.

Ўз-ўзидан юксак самимият даражасида туғилган бу суҳбат бўлажак мустақил давлат раҳбарининг қандай куч-қудрат, салоҳиятга эга эканлигини рўй-рост кўрсатди.

Бу учрашув бўлажак улуғ ишларга бир дебоча бўлди.

Раҳбар халқ билан бир жон-бир тан бўлмоқ, ҳамнафаслик саодатини топди.

У кўзимизга озодлик элчиси каби кўринди.

Маҳмуд САТТОРОВ

Рамз БОБОЖОН
Ўзбекистон халқ шоири

ЗУЛМАТ ЧЕКИНИБ, ТОНГ ОТАЁТИР...

ЙЎЛ ҲАЛИ ОЛИС

Манзиллардан ўтдим,
йўл ҳали олис,
Олис йўлда бордир ҳали хавф-хатар...
Наҳот тақдир менга қолганда хасис,
Наҳот аросатда қолдириб кетар?!
Наҳот, кўзларимга қарай олар тик
Фисқ-фужур эшигин очган қайсари?!
Йўқ!
Жоним, сен борсан,
демак, мен тирик,
Ёлғизлик юзини қилсин тескари!

ҲАҚГЎЙГА ҲАҚДИР, БУ

Наврўзни кутаман,
Кузни кутаман.
Умрим ўтганини билмайман аммо!
Баъзан ютқизаман, баъзан ютаман,
Ҳар бир дақиқада талай муаммо...

Хушнуд кунлар тутқич бермаса, нетай!
Серташвиш онларим ўтади секин...
Майли, толиқсам ҳам, муродга етай
Кексалик ҳеч гапмас, эркинман, эркин...

Яхши кунни қўмсаш яхшига одат
Ёмонидан худо сақласин ўзи!
Истиқлол эзгулик, бахту саодат
Тақдиримнинг ёруғ, сўнмас юлдузи!

Кечалаб йўл юрдим... йўл эса хатар...
Интилдим, жилмайиб боқди замона.
Бугунни эрта сен қўмсасанг, агар,
Яхши соатлардан яхши нишона...

Кошки насиб этса қўмсаш менга ҳам,
Умримни бахшида қилардим унга.
Янги сатрларга ургандай қалам
Қадам қўяр эдим муҳтарам кунга!

Билмасанг билиб қўй, Ватан заррадан
Яралган бебаҳо, буюк истиҳком.
Бу кунга эртанги янги маррадан
Нигоҳ ташлай олсанг, илоҳий инъом...

Балки, ғаразгўйга афсона, эртак,
Ҳақгўйга ҳақдир, бу, ишонч барқарор!
Бу кунни эрта тонг қўмсасам, демак,
Заррада менинг ҳам ўлмас жоним бор.

ҚИЗЛАРГА

Қизлар, сиз юртимнинг кўрки, чиройи,
Сизни мақтамасам, кимни мақтайин?..
Сиз кимнинг юлдузи, кимнингдир ойи,
Ошиқ қалбидаги қиёмат-қойим...

Йигитлар шаънига бир кун мақтаниб,
Ғафур Ғулом айтса, не ҳамду сано
Нечун мен тек турай, ўзликдан тониб?..
Бирингиз Ширину, бирингиз Лайло!..

Бирингиз олима, яна бирингиз
Тўқувчи, ўқувчи, ҳамшира, чевар...
Сир эмасдир, сизни, эй умри азиз,
«Ман-ман» деган йигит дил-дилдан севар...

Қизлар, сизни йўлдан урмасин номард,
Иблис чалғитмасин оқ-ойдин кеча...
Истардим, садди пок ёшликка на гард,
На ғубор қўнмасин дунё тургунча!..

Бир қизнинг тақдири, балки, шоҳкитоб,
Балки, машойихлар куйлаган эртак...
Балки, дардин ичга ютган бир рубоб,
Балки, бевақт тўкилган куртак...

Даҳшатли ўтмишнинг дод-фарёдидан
Доғ қолса, қолгандир палагингизда...
Сиз, ўзбек қизисиз, ўзбек зотидан,
Орият ҳамиша юрагингизда...

Эртанги онасиз, бағри бутунсиз,
Бугун эрка қизсиз, ҳали мурғак, ёш...
Эртанги бекасиз, эртанги кунсиз,
Катта оилага, рўзғорга бош-қош...

Қизлар кулгисидан дарёда тўлқин,
Йигитлар кўнглида авжу даромад...
Мавруди келганда, ота тўй юкин —
Дадил кўтармоққа қодир, саломат...

Киприклар тагида кўзми ё ҳаё?
Боодоб қизларсиз, иффатли қизлар...
Баҳодир йигитлар боқса бир қиё,
Наҳотки, порламас сирли юлдузлар?!

Сиз миллат шаънисиз, миллат номуси
Сизни ардоқламай, кимни ардоқлай?..
Қалбингиз тубида Ватан туйғуси,
Сизни қайси боғдан, кимдан сўроқлай?

Сиз янги авлоднинг янги овози,
Опа-сингилларсиз, яқин-олислар...
Сиз миллат ғурури, миллат парвози,
Билимдон қизларсиз, оқила қизлар!

Сизни тилга олсам сайраб кетаман,
Гул эмас, оёғим оддий бир тошда...
Сизни кўрганимда яйраб кетаман,
Ҳамон кексаликда, нуроний ёшда.

Сиз дилбар, париваш, қувноқ қизларсиз,
Сиз учун шарафли вафонинг йўли...
Гўё осмон тўла ғуж юлдузларсиз,
Начора! Етмаса йигитлар қўли?!

БАХТИМГА СЕН БОРСАН

Севгилим, қулоқ сол булбул чаҳ-чаҳига,
Зулмат чекиниб, тонг отаётир...
Тўфон тиғ кўтариб, қуёш нигоҳига
Бардош беролмасдан тош қотаётир...

Нақадар париваш бўлса ҳам баҳор!
Барибир ўткинчи, беор, бевафо...
Бахтимга сен борсан, аҳди барқарор
Демак, тирик ҳали севги ва ҳаё...
Сир эмас, дилимиз,
тилимиз ҳам бир,
Бир олманинг гўё икки бўлаги...
Иккимиз ҳам эзгу тилакка асир,
Ё Олло! Шайтоннинг борми кераги?!

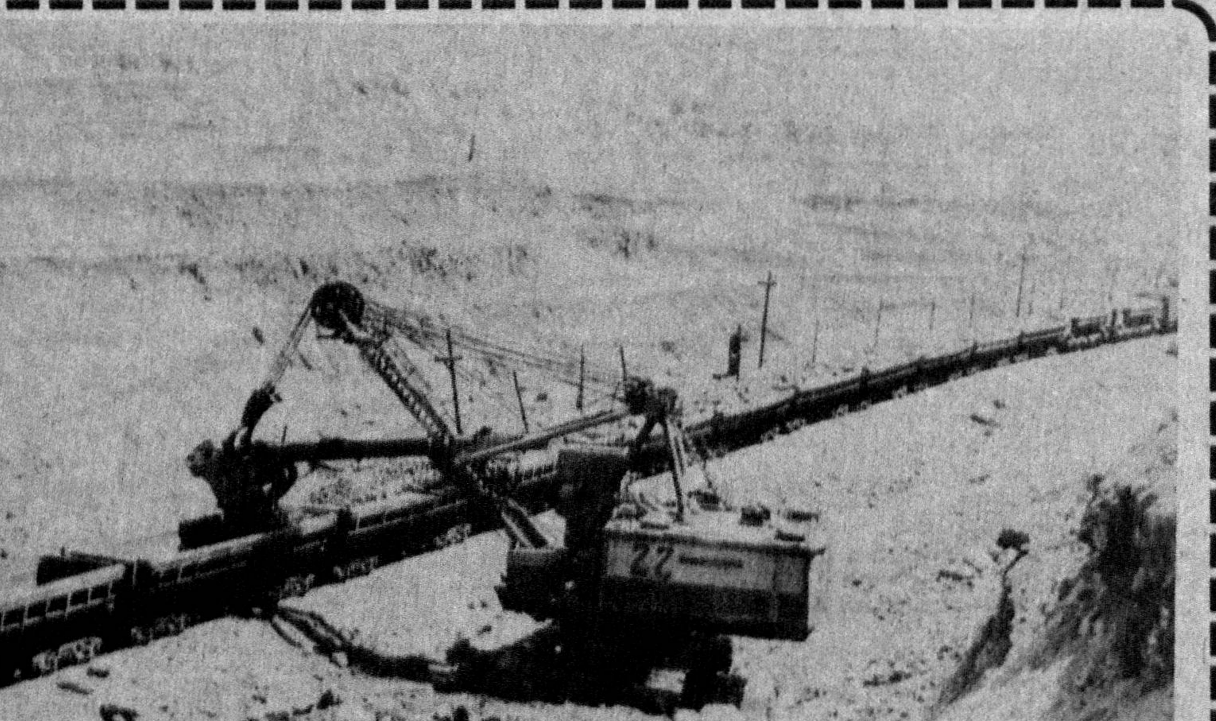

Қалмақирнинг ноёб маъданлари

ЎзА суратхонаси

БИЗ СЕНДАН НИМА ИСТАЙМИЗ?

Республикамизда доимий «тиғиз пайт» жараёнини бошдан кечирадиган соҳалардан бири бу олий ўқув таълим тизими бўлса керак. Дарҳақиқат, сентябр ойидан бошлаб аудиториялар гавжумлашади, дарслар бошланади. Қишки синов, имтиҳонлар бир зумда ёзги сессия билан алмашинади. Сўнг аудиториялар қонуний талабалардан бўшаб, талабаликка талабгорлар билан гавжум бўлади, яъни олий ўқув юртларида қабул комиссиялари иш бошлаб, худди яна ўша аудиторияларда абитуриентларга маслаҳат дарслари ўтилади. Балки, қайд этишни учинчи босқич — ўқишга қабул қилиш давридан бошлаш мантиқан тўғри бўлар. Зеро, бу давр абитуриентнинг маълум маънода келажагини аниқлайди, ва шубҳасиз, таълим соҳасининг тадрижий равишда давом этиши учун энг зарурий жараён ҳисобланади.

Ҳурматли, дўстим! Сиз турли фанлар бўйича (ҳаётингизда бурилиш ясайдиган) тест синовларини топширдингиз. Ҳа, тест имтиҳони натижаси билимингиз даражасини равшан кўрсатди.

Сиз, талаба бўлдингиз. Студентлик шарафига муяссар бўлган кунингиз балки севинчдан ҳайқириб ҳам юборгансиз, ўзингизни бир поғона кўтарилгандек ҳис қилгансиз. Ахир севинмай бўладими?! Ота-онангиз, қариндош-уруғингиз, мактаб мураббийлари, синфдошларингиз олдида юзингиз ёруғ бўлади, ўзингизга ишонч, масъулиятли ишларга қодир эканлигингиз сизни дадиллантиради.

Рум файласуфи Эпиктетнинг «фақат илмли одамгина чинакамига озоддир» деган сўзларини эслайлик. Ҳақиқатан, билими бор инсон ўзини дадил сезади, жамиятда мустаҳкам мавқега эга бўлади, юқори малакали мутахассис сифатида самарали фаолият олиб боролади. Бундай фаолият жамият, инсонлар учун кони фойда. Ахир инсон умри мазмуни ҳам маълум маънода шундан иборат-ку. Демакки, тинмай изланишда бўлмоқ, кўпроқ билимга интилмоқ, ҳар бир сониянинг қадрига етиб, вақтни тўғри тақсимлаб, уни беҳуда сарф бўлишига чек қўймоқ зарур. Вақт етишмаслигидан нолиш ярамайди, чунончи, ҳар биримизга ҳар куни Навоий бобомиз, Эйнштейн, Леонардо да Винчиларга насиб бўлган айнан ўша соатлар берилган.

Бир неча кундан сўнг, ўқув мавсуми бошлангач, аудиторияларга файз бағишлайсиз, домлаларингизнинг илк сабоқларини тинглайсиз. «Устоз отангдан улуғ» деган нақл асрлар оша толиблар учун муқаддас ақидага айланган. Устоз қўлида билим чироғини тутиб, сиз учун ҳали қоронғу бўлган билим қароргоҳининг турфа хоналари бўйлаб йиллар давомида сизни етаклаб олиб ўтади.

Ғафлат босиб, бу нурдан бебаҳра қолманг. Бинобарин, устоз таълимининг ҳар бир сўзини дур битмоқ сиз учун ҳам фарз, ҳам қарздир. Бу «дур»лар сизни кетмас давлат соҳибига айлантиради, зеро, маънавий бойлик бебаҳодир. Айниқса талабалик йиллари инсонни тўла шахс сифатида шаклланиши давридир. Чунки болалик ортда, энди у фақат хаёлингизда мавжуд, сиз эса аввал орзу қилган катталар ҳаётига қадам қўйяпсиз.

Талабалик нишонини қўлга киритгунча қилган меҳнатингиз, китоб мутолаасида ўтказган уйқусиз тунларингиз, юрак орзиқишларингизни, бу тақдир ҳаммага ҳам насиб бўлавермаслигини зинҳор унутманг. Дарсларга ўз вақтида келиб, вазифаларини вақтида бажаришингиз, ҳақиқатан, кунт билан ўқишингиз нафақат ўзингизнинг, балки Ватанимиз истиқболи эканини ҳам зинҳор унутманг.

Ирода НАРИМОНОВА,
ТошДУ, журналистика факултети ўқитувчиси

Тикланиш қадамлари:

НУРИДИЙДАМНИНГ ДАРДИ

Жумҳуриятимиз ўзининг илк мустақиллик кунлариданоқ мунтазам тарзда соғлом насл учун қайғура бошлади. Мамлакат, халқ инсон манфаатларига ҳамма нарсадан кўра устун аҳамият бериб сиёсат юритмоқда. Инсон ва оила равнақига алоҳида эътибор бермоқда. Баркамол инсон!.. У қандай вужудга келади? Қандай шарт-шароитларни талаб қилади? Қолаверса, бунда ҳаммадан бурун эр-хотиннинг фарзанд яратишга қанчалар тайёрлиги муҳим аҳамиятга эга. Статистик маълумотларга кўра ҳозирги кунда Республикамизда барча туғилаётган болаларнинг тўрт-беш фоизи она қорнидан чала дунёга келмоқда. Инсоний жиҳатдан буни тушуниш мумкин. Хўш, чала туғилишнинг сабаблари нимада? Тиббиёт мутахассислари бу муаммога қандай қарашади? Чала туғилишнинг олдини олиш мумкинми? Бундай туғилган болаларнинг тарбияси қандай кечади? «МТ» мухбири ана шу саволлар билан Республика педиатрия илмий текшириш институтининг бўлим раҳбари, тиббиёт фанлари доктори, профессор Матлуба Азимжоновага мурожаат этди.

— Муҳтарам Матлуба опа! Дунёдаги энг нозик, энг савобли одампарварлик ишига қўл ургансиз, бел боғлагансиз. Умрингиз, илмингизни инсонни сақлаш, уни соғлом парваришлашга бағишлагансиз. Сиз чала туғилган гўдакларни парваришлаш бўлимини ташкил этгансиз. Унинг иш усулларини яратиш учун кўп тер тўккансиз. Шунинг учун сизни шу соҳанинг асосчиси дейиш мумкин. Аҳоли эҳтиёжи учун ниҳоятда зарур ушбу бўлимни ташкил қилиш, унинг дастур ва методларини ишлаб чиқиш, зарур мутахассислар етиштириш осон кечмагандир, албатта?

— Республикамизда чала туғилган гўдакларни парваришлаш бўлимини 1974 йилда очишга муваффақ бўлганмиз. Унгача мамлакатимизда бу иш билан ҳеч қандай касалхона ёки туғруқхона, ҳаттоки поликлиникалар ҳам илмий асосда шуғулланмаган. Рост, ҳақиқатдан ҳам, осон бўлгани йўқ. Шароит қийин эди. Турли ғов-тўсиқларни енгиб ўтишга тўғри келган. Баъзи обрў-эътиборли профессорларимиз бу ишга ишончсизлик билан қараб ўша пайтда ҳеч нарса қилиб бўлмаслиги, ҳаракатларим самарасиз кетишини такрор-такрор айтишган. Аммо мен қаттиқ жазм қилган эдим, чунки аҳволни яхшироқ тасаввур қилар эдим. Кўз олдимдан қанчадан-қанча чала-ёрти, майиб-мажруҳ ва яшашга яроқсиз бўлиб туғилаётган гўдаклар, юрак-бағри эзилган аёллар ўтаверди. Мана шу ҳол, очиғи, мени ҳеч тинч қўймади. Қанчалар оғир бўлмасин, барчасини енгиб ўтишга, энг асосийси, бўлимни ташкил қилишга ундади. Ўшанда «интилганга толе ёр» деган нақлнинг кучи нимадалигини билганман. Мана 24 йилдирки, илмий текшириш институтининг чала туғилган болаларни парваришлаш бўлимига раҳбарлик қилиб, аёлларимиз, янги наслнинг соғсаломатлиги, бардам умр кечириш йўлида қўлимиздан нима келса, барини адо этяпмиз. Аммо иш кўп...

— Опажон, ўзи, мана шу қориндан чала туғилишнинг асосий сабаблари нимада? Вақтидан илгари чала туғиш бу фавқулодда ҳолат эмасми?

— Биласизми, боланинг она қорнидан чала туғилиши сабаблари кўп. Аввало, бу аёлнинг болалик ёки қизлик даврида қай даражада саломат бўлганлиги билан боғлиқ. Бўлажак она қизлик даврида турли юқумли ва оғир касалликларга чалинган бўлиши мумкин. Ўз вақтида хасталикнинг олди тугал олинмаган бўлса, натижада касаллик ўз асоратини организмда қолдиради. Қиз бола турмуш қуриб ҳомиладор бўлгач эса шу нохуш асоратлар таъсирида болани чала туғади. Чунки соғлом бўлмаган аёл ҳомиладорлик чоғида болани кўтаролмайди.

Иккинчи сабаб қилиб, яқин қариндошларнинг бир-бирларига қиз бериб қуда-анда бўлишларини кўрсатиш мумкин. Кўпчилик ҳолларда жуда яқин қариндош эр-хотиндан фарзанд чала ҳолда дунёга келади. Шундай ҳолларда носоғлом, майиб-мажруҳ болаларнинг дунёга келиш эҳтимоли ҳам кучаяди. Нимасини айтасиз, халқ ичидан бунга мисолларни кўплаб келтириш мумкин. Лекин мисоллар келтирган билан масала енгиллашиб қолмайди.

Учинчидан, аёл кишининг узлуксиз ҳар йили ҳомиладор бўлиб, организмини тўлиқтириб қўйиши анча хавф туғдиради. Бунда аёл аъзовужудини ҳомилани тутиб туриш қобилияти сусаяди. Яхши меъёр шуки, туғиш масофаси 3 йилдан кам бўлмагани маъқул.

Тўртинчи сабаб: қизларнинг жуда эрта турмушга чиқишлари, қизларнинг 17—16, ҳатто 15 ёшда ҳам ҳомиладор бўлишлари кўп ҳолларда боланинг она қорнидан чала туғилишига олиб келади.

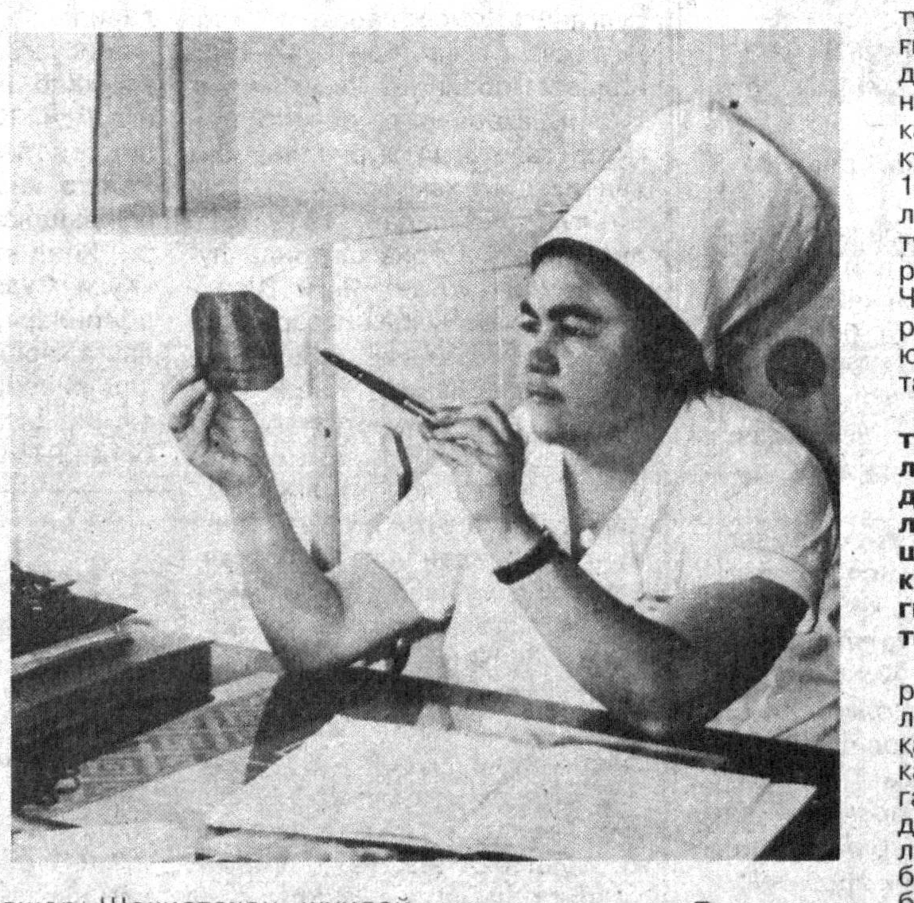

Тошкент шаҳридан 24 яшар Шохистахон шундай деб ҳикоя қилди:

— Ёшлигимда буйрак оғриғига учраб, бунинг устига камқонли бўлиб қолдим. Тез-тез шамоллардим. Биринчи фарзандим 8 ойлик бўлиб туғилди, иккинчиси 7 ойда дунёга келди. Юрак олдириб қўйдим. Институтнинг бўлимига келиб, 26 кундан бери даволаняпман. Туғилганда фарзандимнинг вазни 1 кг 300 грамм эди, ҳозир қисқа вақтда 300 граммга ортди. Докторларнинг айтишича, боламнинг яшаб кетишига бемалол умид қилсам бўлади, чунки бола тез ривожланяпти.

Сирдарёлик 23 яшар Манзурахон эса шундай дейди:

— Иккинчи фарзандим 7 ойда 1 кг 600 грамм бўлиб туғилди. Аввалгиси 8 ойда туғилган эди. Боламнинг бундай туғилишига сабаб менинг камқонлигимдан экан. Бу касалхонага келганимизга 14 кун бўлди. Боламнинг вазни 180 граммга ортди. Докторлар энди 3 йилдан сўнг бола туғишим кераклигини уқтиришди. Бунга амал қиламан. Чунки эрим, қайнонам ва қариндош-уруғлар орасида юзим ёруғ бўлишини истайман.

— Матлуба опа, институтингизда даволанаётганлардан кўринадики, вақтидан олдин туғилган гўдакларнинг соғлом бўлиб ўсишига умид боғлаш мумкин. Бу борада қўл остингиздаги бўлим қандай натижаларга эришмоқда?

— Статистика маълумотлари бўйича чала туғилган болалар тўлиқ туғилганларга қараганда 10—11 марта кўп касал бўлади. Вақтидан илгари туғиш хавфли. Аммо бу деган чала туғилган гўдакларнинг ҳаммаси ҳам нобуд бўлади, деган гап эмас. Биз бундай болаларни сақлашнинг барча чораларини кўрамиз. Бўлимга Германиядан 1 миллион 650 минг долларга «Кувез» аппарати, монитор система ва жонлантириш аппаратлари келтирилган. Япония ҳам бизга ёрдам тариқасида худди шундай «Кувез» инкубаторидан 4 тасини берди. Бу аппарат ёрдамида вазни 1,5 килограммгача туғилган болаларни парваришланади. Яна бир муҳим маълумотни айтишим мумкин. 1992 йилда АҚШнинг «Кросслин Интернешнл» фирмаси биргаликда тажриба ўрганишни таклиф қилди. Улар билан Қорақалпоғистоннинг Мўйноқ шаҳрида илмий изланиш олиб бордик. Сўнг Тошкентда конференция ўтказдик. АҚШнинг 3 та штатида: Миссисипи, Флорида, Индианада «Кенгуру» деб аталган, яхши синовдан ўтган методни ўрганиб қайтдим. 1992 йилдан буён бўлимда шу даволаш методини қўллаб келяпмиз. Бунга кўра, онанинг чала туғилган гўдакка нисбатан меҳри табиий равишда ортиб боради. Сут келмаган кўкраклари тўлиб-тошиб сут кела бошлайди, боланинг ҳид, таъм сезиш қобилияти пайдо бўлади ва ривожланади. Биласизми, бундан 4 йил муқаддам 16 ёшли қиз 760 граммли мурғаккина бола туғди. Уни «Кенгуру» методи бўйича даволадик. Ўша гўдак ҳозир 4 ёшга чиқди. Ҳеч ким уни чала туғилган қизча демайди. Мана шундай ҳолларда меҳнатимиз зое кетмаётганидан, соғлом авлод учун кураш ўз натижаларини бераётганидан қувонамиз. Кимгадир ато этилган енгиллик бахт-иқболга айланса ажаб эмас.

Т. ШОМУРОДОВ
суҳбатлашди.

Боши биринчи бетда

Қонунда айтиладики, «Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг (диний ташкилотларнинг хизматидагилар бундан мустасно) жамоат жойларида ибодат либосларида юришларига йўл қўйилмайди». Умуман олганда ҳам эгнидаги кийим-кечагининг ҳаддан ташқари тор ёки кенглиги, жуда узунлиги ва қисқалиги билан ажралиб туришга интилиш кишига эриш туюлади. Халқимиз наздида ҳам сипо кийиниш марғубдир. Республикамиз барча фуқароларининг жамоат жойларида сипо кийимда бўлишлари ўзаро ҳурмат-иззат ва маданиятлилик белгиси деб биламиз ва шундай бўлишига эришишни таклиф этамиз. Ушбу Қонун ҳам шунга даъват этади. Жумладан, унда бундай дейилади: «Чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар Ўзбекистон Республикаси фуқаролари билан тенг равишда виждон эркинлиги ва диний эътиқод эркинлиги ҳуқуқидан фойдаланадилар ҳамда виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун Қонунда белгиланган тарзда жавобгар бўладилар».

Қонунлар одатда расмий тилда, лўнда шаклда ёзилади. Бу эса қонундан келиб чиққан ҳолда турли ташкилотлар ва муассасалар учун меъёрий ҳужжатлар, кўрсатма ва йўлланмалар, қоидалар яратишни тақозо этади. Бу билан айтмоқчимизки, Ўзбекистон Республикасининг Адлия вазирлиги, Вазирлар Маҳкамасининг Дин ишлари бўйича комитети Ўзбекистон Мусулмонлари идораси билан биргаликда, тегишли ва манфаатдор ташкилотлар, жумладан, Ташқи ишлар вазирлиги, Ташқи иқтисодий алоқалар вазирлиги, Ички ишлар вазирлиги иштирокида «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги Қонунни турмушга тўла тадбиқ этишга қаратилган меъёрий ҳужжатлар ва қоидалар мажмуасини ишлаб чиқишлари мақсадга мувофиқдир. Ушбу Қонуннинг ўзида ҳам бу борада аниқ кўрсатма ва йўлланмалар бор: «Чет элда нашр қилинган диний адабиётларни олиб келиш ва тарқатиш, уларнинг мазмуни қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда экспертизадан ўтказилганидан кейин амалга оширилади...

Диний экстремизм, сепаратизм ва ақидапарастлик ғоялари билан йўғрилган матбаа нашрлари, кино, фото, аудио, видео маҳсулотларини ва шу каби маҳсулотларни тайёрлаш, сақлаш ва тарқатиш қонун ҳужжатларига мувофиқ жавобгарликка тортишга олиб келади».

Юқорида айтилган кўрсатмалар фақат ўзбек ва араб тилларидаги диний адабиётлар ва маҳсулотларгагина тегишли бўлмай, балки барча хорижий тилларда нашр этилган асарларга ҳам тааллуқлидир. Бу ўринда Оврўпо давлатларида чиқарилган турли китоблар ҳамда кино, фото, аудио, видеомаҳсулотлар ҳам эътибордан четда қолмаслиги зарурлигини таъкидлаб ўтамиз. Айниқса, китоб ва видеокассета савдосини тартибга солиш керак.

Аёнки, мусулмони комил, тақвоси кучли, художўй, ҳақиқатда билимдон асл дин пешволари — уламолар ватанпарвар, элсевар, мурувватли, диёнатли, илмига амал қилувчи, камтарин кишилар бўладилар. Бундай улуғ сиймоларнинг номларини олис ўтмишимиздан ҳам, яқин кечмишимиздан ҳам кўплаб келтиришимиз мумкин. Муҳтарам Президентимиз Ислом Каримов тарихчи олимлар, соҳа мутахассислари ва оммавий ахборот воситалари билан ўтказилган учрашувда шундай улуғ аждодларимиздан бири бўлмиш Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор валий номини ҳурмат билан тилга олиб, жумладан, бундай дедилар: «Бу мутафаккир зот ўз даврида 25-30 йил мобайнида Марказий Осиёдаги халқларни бирлаштириш, сиёсатчиларнинг бошини қовуштириш орқали ҳар хил тўқнашувларнинг олдини олиш учун бор куч-ғайратини сарфлаган, унинг юксак обрў-эътибори бунда ҳал қилувчи аҳамият касб этган. «Шайхлар шайхи» деб ном олган бу улуғ зотнинг гапини бирор ҳукмдор, ҳоким, шаҳзода икки қилмаган. Нега деганда, халқ уни бошига кўтарган. Биз ҳам бундай аждодларимизни бошимизга кўтаришга тайёрмиз».

Энди сўзимизни бизларга ҳамаср ва катта замондош бўлган уламоларимиз ҳақида давом эттирамиз.

Шўролар замонида дин — афъюндир, деган сохта қараш илгари сурилиб, ҳар қандай йўллар, усуллар ва воситалар билан омма орасига сингдиришга уринишлар оқибатида халқ орасида руҳонийлар, биринчи галда уларнинг пешволари — уламолар, имомлар тўғрисида нотўғри тасаввур ҳам пайдо бўлган эди. Тўғри, ҳар бир соҳа кишилари орасида бўлгани каби руҳонийлар даврасида ҳам ўта мутаассиб ёки чаламуллолар ҳам, иймони суст, тақвоси ожиз, сўзи билан қилмиши турлича кимсалар бўлиши эҳтимолдан узоқ эмас. Лекин художўй асл уламолар доимо халқ манфаати ва дини ислом равнақи билан яшаганлар. Уларнинг бири Эшон Бобохон ибн Абдулмажидхон бўлсалар, иккинчилари ул зоти шарифнинг фарзанди комили Зиёвуддинхон ибн Эшон Бобохондир.

...1943 йили республикамизда Фанлар академиясини очиш ҳақида ҳукумат қарори чиқди. Ҳаётий воқеаларни сезгирлик билан илғаб олувчи Эшон Бобохон ибн Абдулмажидхон бу қарордан далда олиб, ҳукуматга мусулмонларнинг диний идорасини тузиш таклифи билан мурожаат қилганлар, мусулмонлар орасида диний, маърифиймаънавий ишлар олиб бориш, айниқса, уларда ватанпарварлик туйғусини кучайтириш мазкур жамоат ташкилотининг бош вазифаси эканини ёзма ва оғзаки равишда тушунтирганлар. Иккинчи жаҳон уруши қизғин бораётган ўша кезларда ватанпарварлик ҳақида сўз бориши замон сиёсатига ҳам айни мос тушган эди.

ЖАҲОЛАТ ИЛМДАН ЧЕКИНАДИ

Шу тариқа Ўрта Осиё республикалари ва Қозоғистон мусулмонларининг диний назорати тузилади. Идора жойлашиши учун бино топиш муаммоси туғилганда, Эшон Бобохон ҳазратлари Ҳастимом мавзеининг Тик кўчасида жойлашган ўз бобомерос мулкларини — ички ва ташқи ҳовлили уйларини холисаниллоҳ ҳадя этганлар, асрий ва анъанавий ва шахсий кутубхоналарини ҳам идорага инъом қиладилар. Диний назорат то Бароқхонга кўчиб ўтгунга қадар шу ҳовлида фаолият кўрсатди, унинг бир неча хонаси олис-яқиндан келувчи қўноқлар учун меҳмонхона, диний талабалар ва мусофирлар учун бошпана бўлиб хизмат этди. Эшон Бобохон ҳазратларининг ўзлари эса оила аъзолари билан Тошкентнинг Қорасарой дарвозаси яқинидаги чорбоғлари — дала ҳовлиларига кўчиб ўтган эдилар.

Иккинчи мисол. 1957 йили Ўрта Осиё республикалари ва Қозоғистон мусулмонларининг қурултойида қози Зиёвуддинхон ибн Эшон Бобохон бир овоздан назорат раиси этиб сайландилар. Уламолар ҳайъати қарори билан у кишига саккиз минг сўм (1961 йилдан саккиз юз сўм) миқдорида ойлик тайин қилинди. Раис жаноблари бу қарорни рад этмадилар-у, лекин шу ойликнинг тенг ярмини — эллик фоизини диний назорат қошидаги кутубхона ҳисобига ўтказа бориш ҳақда буйруқ чиқардилар, токи падари бузрукворлари асос солган бу илм ўчоғига аҳоли қўлида сақланиб қолган ноёб ва нодир китоблар сотиб олинсин ва бойиб борсин. Бу буйруқ то 1982 йилгача — муфти Зиёвуддинхон ҳазратлари вафот этгунларига қадар, 25 йилдан ортиқ ўз кучини сақлаб қолган. Эндиликда Ўзбекистон мусулмонлари идораси қошидаги бу кутубхона республикамиздаги йирик илм-фан ўчоқларидан биридир. Унда Қуръони карим ва Ҳадиси шарифнинг ноёб қўлёзма нусхалари, Қуръони каримнинг қадимий туркий тафсирлари, илоҳиёт ва шариатга оид нодир китоблар, шунингдек, Аҳмад Яссавий, Абдураҳмон Жомий, Алишер Навоий каби буюк боболаримизнинг қўлёзма, тошбосма ва босма асарлари мавжуд. Яхшилик ҳеч қачон унутилмайди. Чунки у Аллоҳ таолога ҳам мақбул бўладиган ибодатлардандир.

Уламолар хусусида сўз юритар эканмиз, яна икки диний арбоб — Зиёвуддинхон ибн Эшон Бобохоннинг икки ноиблари — раҳматли Исмоил маҳдум ва раҳматли Фозил домла ҳақларида қисқача тўхталмай ўтолмаймиз. Исмоил маҳдум журъатли одам эдилар, журъат кўрсатишда илмларига таянар эдиларки, шу боис барча тўсиқларни енгиб, ниятларига ета билардилар. Шўролар тузуми айни «кучга тўлган», дин ва диндорлар сиқувга олинган, ўзбек тилида диний адабиётлар деярли чоп этилмайдиган оғир бир замонда — 1971 йили ҳозирги кунда Ўзбекистон мусулмонлари идораси кутубхонасида сақланаётган Қуръони каримнинг энг мўътабар ва энг қадимий нусхаларидан бирининг қандай қилиб юртимизга келгани, бу нусханинг қандай қилиб ва ким томонидан жамъ қилингани ҳақида «Мусҳаф Усмоний» («Тарих ал-мусҳаф ал-Усмоний») номли бир китобчани нашр эттирган эдиларки, бу ўта савоб иш ўша кезларда фавқулодда бир ҳодиса ва диндорлар ўртасида қувончли катта воқеа бўлган эди.

Эллигинчи йилларда яна бир бор дин ва диндорлар қаттиқ сиқувга олинди. Кўп уламо ва фузалолар ишсиз қолишди. У пайтларда ҳозирги «Ипподром» бозорига ўхшаш Тошкент бозори Ҳастимом мавзеидаги эски мозор устида бўларди. Эски Жўва майдонидан то Ҳастимомгача Зарқайнар кўчаси бошданоёқ шу бозорга қўшилиб кетиб, сотувчию харидорлар билан эртаю кеч гавжум эди. Билимига яраша қадр-қиммат топмаган Фозил домла Зарқайнар кўчасининг харсанг ёткизилган йўлкасида қадимий қайнаманинг шундоқ ёнгинасида тагларига пўстак тўшаб, ёймачилик — атторлик қилиб ўтирардилар, сабаби тирикчилик — айби йўқ. Орадан бироз вақт ўтгач, биринчи имконият туғилиши биланоқ Фозил домла Ўрта Осиё республикалари ва Қозоғистон мусулмонлари диний назоратига ишга олиндилар. Сўнгра уламолар кенгаши йиғилишида диний назорат раисининг ўринбосарлигига сайландилар, қозилик мартабасигача эришдилар. Шундан бошлаб у кишини халойиқ Қози домла дея ҳурмат-иззат билан олқишлади.

Қози домла кейинчалик Кўкчадаги Шайх Зайниддин бобо жоме масжидида кўп йиллар давомида имом-хатиблик қилдилар. Нуроний, файзли, кўркам, камтар, ширинсўз, жилмайиб туриб сўзловчи, суҳбати дилтортар бу отахон, бу диний арбоб эл-юртнинг, масжид қавмининг самимий иззат-икромига сазовор бўлди. Бундай дин пешволари дини исломнинг обрўсига обрў келтирар экан. Қози домла бунга тақвоси кучлилиги, дину давлат манфаатини ўз манфаатидан устун қўйиши билан эришди.

Ҳурматли юртбошимиз «Тафаккур» журнали бош муҳаррирининг саволларига жавобларида «Мафкура соҳасида бўшлиқ вужудга келишига асло йўл қўйиб бўлмайди» деб таъкидлаб ўтдилар. Бу фикр ҳам бевосита, ҳам билвосита тўғри диний таълим-тарбия масалаларига ҳам тааллуқлидир. Бу билан айтмоқчимизки, диний ташкилотлар диндорларни ўзларига эргаштира олишлари, уларга етакчилик қилишлари лозим. Имом дегани ҳам пешво, олдинги сафда турувчи, етакчи деганидир. Диний ходимлар билан диндорлар ўртасида бирлик бўлса-ю, бўшлиқ бўлмаса, у ҳолда улар орасига ёт диний оқимлар суқилиб киролмайди, ўзларининг зарарли таъсирларини ўтказа олмайдилар, албатта.

Ўзбекистон азалдан етук диний арбобларга олтин бешик ва маскан бўлиб келган, бу ҳақда узоқ сўзлаш, юзлаб аждодларимизнинг табаррук номларини келтиришимиз мумкин. Ҳозирги кунда ҳам билимдон диний ходимлар ва арбобларимиз борлиги билан фахрлансак арзийди. Уларнинг турли маросимларда иштирок этишларини халқимиз қувонч билан, мамнуният билан кутиб олади, зўр иззат-икром кўрсатади, буни маънавий-маърифий ташриф деб билади, уларнинг амри маъруф ва наҳий мункар, панд-насиҳатларидан маънавий озуқа олади. Шу ўринда бизни бир ёзувчи ва бир фуқаро сифатида ўйлантирган, ташвишга солиб, қўлимизга қалам олишга ундаган бир нарса ҳақида ўз мулоҳазамизни айтмай ўтолмаймиз, жамоатчиликнинг бизга оғзаки ва ёзма равишда билдираётган фикр-мулоҳазалари, таклиф ва истаклари, баъзи бир эътирозлари ҳам шу гапни матбуот орқали баён этишга даъват этмоқда. У ҳам бўлса шуки, маросимларда қатнашишда ҳам меъёр бўлиши керак экан. Айрим домлаларимизнинг маросимларда иштироки маросимпарастликка айланиб кетмаслиги зарур экан. Маросимпарастлик аста-секинлик билан кучайиб борадиган шундай ижтимоий иллат эканки, киши маросимларда юришдан бўшамай қолгач, ўз устида ишлаб боришга вақти етмай, шиддатли кетаётган давр талабларидан орқада қолиб, бора-бора малакасизланар экан. Малакасизланган диний ходим «фаолияти»дан эса диндорларга қандай нафъ етсин. Улар «фаолияти»дан динимизга зарар етиши, истиқлол шарофати билан республикамизда олиб борилаётган тўғри, одилона ва оқилона диний ишларимизга кўланка солиб қўйиши мумкин, холос. Хатарли жиҳати ҳам ана шундадир.

Маълумки, бирор маросимга бориш ёки бормаслик ҳар кимнинг шахсий иши. Ҳаёт бор экан, қувончли кунлари, мотамзада дамлар ҳам бўлиб туради. Эл-юртга аралашиб туришлик халқимизнинг яхши удумларидан, ўзига хос фазилатларидан саналади. Буларни одамгарчилик деймиз, тобуткашлик деймиз, одам тафтини одам олади, деймиз. Диний ходимлар иштирокисиз бирор маъракаю тадбиримиз, бирор маросимимиз ўтказилмаса керак. Сўнгги йўлга ҳам жаноза ўқилмай кузатиб қўймаймиз ва кузатиб қолинмаймиз ҳам. Бу таъкидларимиздан ҳам сезилиб турибдики, гап оддий фуқаронинг маросимда қатнашиши ёки қатнашмаслиги хусусида кетаётгани йўқ. Гап диний ташкилотларнинг ходимлари, биринчи галда масжидларнинг имомлари ва имом хатиблари хусусида бораётир. Эл орасида юришлари ва эл назарида туришлари улар зиммасига алоҳида масъулият юклайди. Оддий фуқаролар улардан кўп яхши нарсаларни кутади ва ибрат олишга интилади.

Мақоламиз оддий ўқувчига мўлжалланиб ёзилаётганини инобатга олиб, шу ўринда имом хатиб иборасига қисқача тўхтаб ўтишни лозим кўрамиз. Юқорида имом атамасига қисқача таъриф бериб ўтган эдик. Хўш, хатиб дегани нима ўзи? «Ўзбек тилининг изоҳли луғати»да бундай дейилади: «Хатиб — масжидда хутба ўқийдиган, ваъз айтадиган домла, имом, воиз». Хўш, хутба нима дегани? У бир неча маъно ва вазифаларни англатиш учун ишлатилади. Жума намози ҳамда Рамазон ҳайити ва Қурбон ҳайитида масжидда имом хатиб томонидан айтиладиган панд-насиҳатлар; ўтмишда қурғоқчилик, очарчиликдан қутулиш, душман устидан ғалаба қозониш ва шу кабилар шарафига ўқилган дуо-ибодат, баъзан давлат бошлиғига соғлиқ, зафар ва ободлик тилаб ҳам хутба ўқилган; никоҳ қилиш пайтида имом томонидан ўқиладиган дуо; айрим китоблар бошидаги мақтов-ҳамд қисми ҳам хутба дейилган.

Навоий бобомиз хутбани панд-насиҳат, никоҳ қилиш вақтида имом томонидан ўқиладиган дуоларнинг муқаддимаси, сифат, мақтов, дебоча, китоб муқаддимаси, ваъз маъноларида ишлатганлар.

Имом-хатиблик масъулиятли вазифа, нозик иш. Имом-хатиб ҳар томонлама бой ва чуқур диний билимлар эгаси бўлиши билан бирга ҳаётий дунё воқеаҳодисаларидан яхшигина хабардор бўлиши, дунёвий билимларни ҳам имкони қадар ўзлаштирган бўлиши зарур, зеро унинг хутбасини — панд-насиҳатларини тингловчи қавми орасида оддий намозхонлардан тортиб етук олимларгача бўлиши мумкин. Имом хатиб ҳар томонлама етук билимдонлигидан ташқари моҳир нотиқ ҳам бўлиши нур устига нурдир. Ҳозир республикамизда ана шундай фазилатга эга, камолотга эришган хатиб-имомларимиз бор. Лекин улар ҳозирча етишмайди, янги очилган жоме масжидларимизни ҳам назарда тутсак, етук имом-хатибларга намозхонларнинг эҳтиёжи ва талаби кучли.

Бир оддий фуқаро сифатида истар эдикки, мавжуд имом-хатибларимиз ўзлари расман ишлайдиган масжидларда иложи борича кўпроқ бўлсалар, беш вақт намозни ўз қавмлари — мазкур масжидда йиғиладиган жамоат билан адо этсалар, уларнинг яхши-ёмон кунларида, худди юқорида тилга олиб ўтган уламоларимиз каби маънавий камарбаста бўлиб турсалар. Бундан динимиз ҳам, диндорларимиз ҳам кўпроқ манфаат кўради, диний ходимларимизнинг обрўэътиборлари янада кучаяди, деб ўйлаймиз.

Инсон табиатан шундай яратилган эканки, унинг хулқи тузалишдан кўра бузилишга мойилроқдир. Шу сабабли эзгу нарсаларни қайта-қайта эслатиб туриш ҳам хулқни мусаффолаштирувчи омиллардан ҳисобланади. Киши виждонини йўқотмаса, инсофини унутмаса, олам гулистон. Энди сўз шу тушунчалар ҳақида боради. Виждон — бу кишининг кундалик фаолияти, қилмиши, феъл-атвори учун оила, жамоат, жамият, Ватан ва Давлат олдида маънавий масъулият ҳис этишдир. Шу юксак ахлоқий тушунча шахсни ижобий хатти-ҳаракатларга ундаб ва шунга мойил қилиб, ўз фаолиятига ўзи баҳо беришга олиб келади. Виждонли киши ноҳақ, адолатсиз ишлардан ғазабга келади, буларга қаршилик билдиради, ўз фаолиятининг яхши томонларидан қаноатланиб, хурсанд бўлса, ёмон томонларидан норози бўлиб, руҳан эзилади, яъни виждон азобига учрайди. Виждони бор одамгина виждон азобига учрайди. Виждонсизда виждон азоби нима қилсин, у барибир инсофга келмайди, ундайларнинг баҳридан ўтмоқликдан ўзга чора йўқ!

Инсоф — бу адолат ва виждон амри билан иш тутиш туйғуси ва қобилияти, ишда, кишиларга муносабатда ҳалоллик, тўғрилик, баробарлик, тенглик, софдиллик ва ҳақиқатни айтишликдир. Ўзгани ўз ўрнига ва, шунингдек, ўз ўрнига ўзгани хаёлан қўйиб кўриш ҳам инсофга киради. Инсоф — бу кишининг муайян жамиятнинг ахлоқ меъёри нуқтаи назаридан ўз хулқ-одобини назорат қилиши ва ахлоқий баҳолашидир. Инсоф-виждонли одамнинг ва маълум жамоанинг жамиятга ёки бошқа кишиларга нисбатан ўз хулқ-атвори учун маънавий жавобгарлик ҳиссидир. Агар киши бирор ишни тўғри бажарса, унда ички қониқиш пайдо бўлади, виждони пок бўлади, атайин нотўғри бажарса, инсофдан чиққан бўлади. Инсоф кишини бирор ишни қилишга ундаса ёки қилишдан бош тортса бунда у қалб амри тарзида бўлади.

Ҳар бир кишининг хоҳ шахсий, хоҳ ижтимоий хулқ-атворида учраган ҳар бир сохталик, ҳар қандай мунофиқликни жамоа инсофсизлик сифатида қаттиқ қоралайди. Хуллас, инсоф — кишининг жамият олдида, теварак-атрофдаги кишилар олдида (имом хатиблар учун эса биринчи навбатда ўзи ишлайдиган масжиднинг қавми олдида) ўз хатти-ҳаракати билан маънавий масъулиятини ҳис этишининг ифодасидир. Имом хатиблар эл орасида юришлари ва эл назарида туришлари улардан ахлоқ-одоб бобида ҳам барчага намуна бўларли етукликни талаб этади. Буюк ватандошимиз Абу Бакр Муҳаммад ибн Исмоил ал-Қаффол аш-Шоший бундан 10 ярим аср аввал «Одоб ул-қози» («Қози одоби») асарини ёзгани бежиз эмас, албатта.

Кўҳна тарихимиздан маълумки, чуқур диний билим эгалари айни пайтда муайян даражада дунёвий билимларни эгаллаганлар. Зотан, мусулмон бўлишликнинг 40 фарзидан бири илм олмоқ ва уни турмушга тадбиқ этмоқдир. Бу ҳақда Оллоҳ таолонинг шундай сўзлари ҳам бор: «Раббингиз инсонга қалам бирлан илм ўргатган зотдир».

Исломда билмаганини «билмайман» дея тан олиш учун ҳам билим керак, дейилади. Ҳамма иллат сохта билимдонликдан келиб чиқади. Республикамизда ваҳҳобийлик оқими ҳақиқий диний билими озроқ кишиларга ўзининг зарарли таъсирини ўтказди, уларни адаштирди, десак янглишмасак керак. Қуръон қироати билан риё қилувчи, Қуръон қироати билан тирикчилик қилувчи ва Қуръон қироати билан мақтанувчи шахслар ҳақида Ҳадиси шарифлар бор. Жумладан, Абу Саъид ал-Худрий (Оллоҳ у кишидан рози бўлсин) дейдиларки: «Мен жаноб Расулуллоҳдан эшитган эдим, бундай деган эрдилар: «Сизларнинг ичингиздан шундай бир қавм чиқурки, улар ўзларининг намозлари бирлан намозларингизни таҳқир қилурлар, рўзалари билан рўзаларингизни таҳқир қилурлар, амаллари билан амалларингизни таҳқир қилурлар. Қуръон ўқисалар, қироатлари тамоқларидан нарига ўтмагай, диндан ўқ камондан отилгандек тез чиқурлар, ўқнинг тиғига қарасалар, овдан нишон йўқ, камонга қарасалар, унда ҳам ҳеч вақо йўқ, ипига қарасалар ҳам, ҳеч нарса йўқ, кейин ўқ отилдими йўқми, шак қила бошлагайлар». Ҳамон ўз аҳамиятини йўқотмай, замонавий жаранглаётган, огоҳлантирувчи бу жумлалар қандай кимсаларга қаратилгани ҳеч бир изоҳсиз ҳам тушунарлидир.

Барча замонларда тараққийпарвар зиёлилар иймонни улуғлаб, иймонли бўлишга чорлаб келганлар.

Иймони комил — ёшлигидан яхши таълим-тарбия кўрган, эътиқоди мустаҳкам, тўғри маслак ва мазҳабдаги, тақвоси кучли, ҳамиятли, ор-номусли, шарм-ҳаёли, андишали, виждони пок, инсофли, иродали, фикр-мулоҳазали, жисмонан, руҳан ва ақлан соғлом, ҳаром ила ҳалолни фарқловчи, дид-фаросатли, ватанпарвар ва элпарвар шахслар, агар диний таълим олишни ихтиёр этсалар, улар етук диний арбоб бўлиб етишажаклар, иншооллоҳ! Биз шарҳлаётган ушбу Қонунда «Олий ва ўрта диний ўқув юртларида таълим олиш учун фуқаролар Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонунига мувофиқ умумий мажбурий ўрта таълим олганидан кейин қабул қилинади» дейилиши ҳам юқоридаги таъкидларимизни тасдиқлайди. Диний арбоб ва ходимлар камида умумий мажбурий ўрта таълим олган киши — фуқароларимиз билан мулоқотда бўладилар.

Мазкур Қонунда «Диний ўқув юртларида диний фанларни ўқитаётган шахслар диний таълим олган бўлиши ва ўз фаолиятларини тегишли марказий бошқарув органининг рухсати билан оширишлари лозим» деган талабни қўйилиши ўринлидир. Шу билан бирга олий ва ўрта диний ўқув юртларида таълим олмаган (шўролар даврида бу ҳаммага ҳам насиб этавермасди), бироқ мустақил мутолаа йўли билан, тиришқоқлиги туфайли диний билимларни анча мукаммал эгаллаган, устозлик даражасига кўтарилган мутахассисларни ҳам диний таълим ишларига жалб этиш фойдадан холи бўлмасди. Чунки шу кеча-кундузда диний устозларга талаб ва эҳтиёж кучли.

Яна шу нарсани назардан четда қолдирмаслик зарурки, етук диний арбоблар ва ходимларни республикамизнинг барча ҳудудларига баробар тақсимлай бориш лозим экан. Кадрлар тайёрлаш бўйича миллий дастуримизда ҳам бу ҳақда аниқ кўрсатмалар бор. Умуман олганда, бу борада жиддий бир ўйлаб кўрилса, диний ишлар оқсаброқ қолган жойларга етук диний ходимлар билан ёрдам берилса, айни муддао бўларди. Ушбу Қонуннинг тезроқ ижро этиш вазифаси ҳам шуни тақозо этиб турибди.

Кўҳна юртимизда азалдан масжидлар маънавият ва маърифат ўчоқлари, файзли масканлар бўлиб келган. Субҳи содиқдан то етти хуфтонгача ҳамиша очиқ бўлган, дарвозалари деярли қулф бўлмаган. Уларда доимо бирор ходим — имом, унинг ноиби, мутавалли, муаззин, толиби илмлар ва шу кабилар ҳозир бўлганлар.

Хулласи калом, жаҳолат илмдан чекинади, замондошларимизни маънавий етук қилиб тарбиялашда ҳақиқий диний билимлар ва ватанпарвар диний ходимларнинг ўз ўрнилари бор. «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги Қонун эса бу борада ҳам назарий, ҳам амалий аҳамиятга молик муҳим бир ҳужжатдир.

Ҳавас ва шавқ шалоласи

ХОЛИДА АДИБ

Холида адиб Хоним 1922 милодий (1300нчи ҳижрий) йили Истанбулнинг Чскидарида таниқли Адиб бек оиласида туғилди. отаси қизининг тарбиясига катта аҳамият берди, инглиз тарбиячилар қарамоғида ўсди. Холида хоним ёшлигида нозик табиатли, ўйинқароқ қиз бўлган. Отаси унинг соғлиғи ва тарбияси учун ҳеч нарсани аямаган. Холида хонимнинг тарбиясига, фикр ва заковатига Истанбулдаги Америка қизлар мактаби катта таъсир этган. У даврда турк мусулмон болаларининг Ускдордаги Америка мактабига кириши оғир эди. Лекин Адиб бек эгаллаган мансаби туфайли қизини шу нуфузли мактабга бера олди ва қизи яхши тарбия кўриб, кучли билим ола билди, музикага ҳам шунда ошно бўлди. Лекин турк тили Америка мактабида яхши йўлга қўйилмагани учун Адиб бек қизи Холидани хусусий ўргатишга киришди. Буларга Ризо Тавфиқ ёрдам қўлини чўзди. Бу тасодиф Холида учун хайрли бўлди. Бу ҳолни Ризо Тавфиқ қуйидагича ифодалайди: Холиданинг отасини учратдим. У қизининг ўқиши учун қайғурар эди. Қарасам, қизи заиф, кичик қизча экан. Ёнимизга чақирдик, ўн ёшлар чамасида эди. Мусиқа чалишни билади дедилар. Қизга Адиб бек чалишни буюрди. Қиз уялиб ўтирмай у ердаги пианинода шундай куй чалдики, ҳамма таҳсин ўқиди. Овозлари ҳам ёқимли эди. Мен ҳам шеър ўқидим. Шу вақт қиз усмонли шоирларни билмаслигини айтди. Ўқиган шеъримни ёдлаб олди»...

Ризо Тавфиқ сўзича, Холида хоним олти йил у билан машғулот ўтказган. Кўрамизки, Холида хонимга адабиётга мароқ уйғотган, ҳавас ва шавқини оширган, истеъдодини кўриб, уни берилиб тарбиялаган файласуф Ризо Тавфиқ эди. У ҳақиқий беғараз устод эди.

Холида хоним ўзи шундай дейди: «Менинг санъат ва адабиётга ҳавасимни уйғотган, турк адабий тилини менда равнақ топтирган устозим Ризо Тавфиқ олдида ҳамиша бош эгаман ва ундан қарздорман. Ўн тўрт-ўн беш ёшимдан бошлаб журналларга мақолалар ёза бошладимки, бу устозимнинг кўрсатмаси ва ёрдамининг меваси эди. Мен обрў учун эмас, ёзувчи олдидаги вазифа деб тушуниб ёздим. Менинг «Хароб маъбадлар» дея ёзган нарсамни устозим кўп мақтадилар ва ёзишга завқлантирдилар. «Ёзишни ёзиш учун севдим, бошқа мақсад йўқ эди. «Болалигимдан берк ичимдан чақмоқ истаган бир санъат орзуси бор эди. Болалигимда ҳикоялар тасаввур этар, ҳикояларимни бир артист каби ўйнардим», дейди адиба. «Хароб маъбадлар» асари билан ўзини танитган ва эл эътиборини ўзига тортгандан кейин Холида «Модар» номли асар ёзди.

Холида хонимни адиба қилиб танитган «Танин» газетаси бўлди. 1946 йилги инқилобдан кейин чиққан «Танин» газетасига бир неча ҳикоялар берди. Тавфиқ Фикрат ва Ҳусайн Жоҳидларнинг қўллаши ва тавсияси билан ҳикоялари нашр этила бошланди ва тезда юртга танилди.

Холида хонимнинг руҳига энг кўп таъсир этган кимса инглиз ёзувчиси Байрон эди, кейин Шекспирни кўп ўқиди, ҳаттоки инглизча «Инжил»ни ҳам ўқиб чиқди. Бу Холида хоним асарларида ўз таъсирини кўрсатган. Холида француз ёзувчиларидан ҳам баҳра олган. Эмил Золяни «бир инсон ва ҳақиқат одами» деб баҳолайди. Кейин «Золя қадар буюк инсон кўрмадим» «Кимга ўхшамоқ истайсан десалар, «Золяга» дердим» дейди. Ғарб адабиёти билан яхши танишган Холида хоним Ризо Тавфиқ таъсири билан шарқ адабиёти билан ҳам астойдил танишди. Бир асарида «энг кўп Хомидни севдим. Аввало «Мақбар»ни ўқидим. Ўқишга Ризо Тавфиқ ундаган эди» дейди адиба.

Холида хоним турк ёзувчилари устида шундай фикрни айтади: «Менга энг буюк одам Ризо Тавфиқбек. Энг буюк шоир Хомид».

Холида хоним риёзиёт (математика) фани билан ҳам шуғулланишни истайди. Ризо Тавфиқнинг далолати билан ҳисоб ўқитувчиси бўлган Солиҳ Зеки Холида хонимга ҳисоб дарсини бера бошлайди. Маълум вақтдан кейин ўзаро танишиб турмуш қурдилар. Икки ўғил кўрдилар. Холида хоним адабиёт соҳасида ишлар экан, замоннинг талаби ижтимоий соҳада ҳам ўз фаолиятини кўрсата бошлади, бир ўқув даргоҳининг мудираси бўлди. Ҳаттоки кейин раҳбарлик лавозимига ҳам эришди. Матбуотда миллий ғоялар соҳасида мақолалар ёзди. Ўз давридаги жамоат арбобларидан бири саналса ҳам, адабиёт соҳасидаги асарлари турли мавзуда бўлиб, халқ севиб ўқир эди. Тили содда, ифодалари ёқимли бўлганидан таниқли адиба бўлиб шуҳрат қозонди.

«Хароб маъбадлар», «Роифнинг онаси», «Хандон», «Оловдан кўйлак» каби бир қанча насрий асарлари бор. Баъзи асарларида сўфийлик қарашлари акс этади. «Канъон чўпонлари» номли асари саҳналарда ўйналган.

Холида хоним ўзининг адабиёт соҳасидаги куч-қуввати, санъатини «Оловдан кўйлак» номли асарида намоён этди. Аёлларнинг ижтимоий ҳаётда тутган аянчли ҳолларини шоирона тасвирлайди, аёлларга «Она» деб қараб, ҳар томонлама меҳру шафқат билан ёндашиш ҳар бир кишининг инсоний бурчи деб ҳисоблайди.

Қодир НОРХЎЖАЕВ,
профессор

ЧЎЛПОН НИДОСИ

Буюк ўзбек адиби Абдулҳамид Сулаймон ўғли Чўлпон адабий меросида унинг ўзбек вақтли матбуоти билан яқин алоқада бўлганига мисоллар жуда кўп. Улуғ сўз санъаткори 1914-1925 йиллар мобайнида ўлкамизнинг турли шаҳарларида чоп этилган қатор газета ва журналлар билан ижодий ҳамкорлик қилгани маълум. Жумладан, 1919-1920 йилларда Фарғона шаҳрида дунё юзини кўрган «Янги Шарқ» газетаси ҳам Чўлпон назари тушган ва ижодий ҳамкорлик қилган нашрлардан бири эди.

«Янги Шарқ», кузатувларимизга қараганда, Фарғона шаҳрида ўзбек тилида чоп этилган биринчи газета бўлиб, у 1919 йилнинг 1 июлидан чиқа бошлаган. «Фарғона музофот миллий ишлар мудириятининг нашри афкори» бўлмиш бу газетанинг мамлакатимиз кутубхоналарида ва бошқа илмий масканларда сақланиб қолган 50га яқин сонларини кўришга муваффақ бўлдик. Газета таҳририяти дастлабки сонлариданоқ ўз даврининг иқтидорли қалам аҳллари ва олимлари билан ҳамкорлик қилишга интилган. Унинг саҳифаларида Чўлпон, Назир Тўрақулов, Лазиз Азиззода, Тошмуҳаммад Қори-Ниёзий, Қосим Сорокин, Ҳоди Файзий, Пўлат Солиев, Абдулла Бегий, Чиғатой ва бошқа қаламкашларнинг мақола ва шеърлари эълон қилинган.

Газетанинг 1-сонида Чўлпоннинг «Янги Шарқ» шеъри босилган. Мазкур шеърнинг яратилиш тарихи ҳақида баъзи тахминларимизни баён қилсак. Бизнингча, улуғ адиб 1919 йилнинг июнь-август ойларида Фарғона шаҳрида яшаган ва бу ерда ташкил этилган 3 ойлик муаллимлар тайёрлаш курсида ўқиган. Шунинг учун ҳам, у «Янги Шарқ» газетаси чиқишидан хабар топган — рўзноманинг биринчи сонини нашрга тайёрлаётганлар билан кўришиб турган дейишга журъат этамиз. Чунки газетанинг дастлабки 9 сонига муҳаррирлик қилган Ҳоди Файзий 1917 йилнинг кузидан бери Қўқон дорулмуаллимини ўқитувчиси эди. Дорулмуаллиминнинг педагогик жамоаси эса 1919 йилнинг ёзги таътили пайтида Фарғона шаҳрида ташкил этилган 3 ойлик муаллимлар тайёрлаш курсига сафарбар қилинган бўлиб, Ҳоди Файзий ҳам шу тариқа вилоят марказига келиб қолган эди. Ўша йилларда Андижон шаҳри Фарғона вилояти таркибида бўлгани учун бошқа ҳамшаҳарлари қатори Чўлпон ҳам мазкур курсда ўқиш истагини билдирган бўлиши мумкин. Ўқиш бошлангандан сўнг эса ёш адибнинг ижодий иқтидорини яхши билган янги газета ташкилотчилари ундан биринчи сон учун шеър ёзиб беришни сўрашган бўлишса керак. Шу тариқа «Янги Шарқ» шеъри ёзилган ва газетанинг илк сонини безовчи асар бўлиб қолган.

«Янги Шарқ»нинг Фарғона шаҳрида ёзилганига яна бир далил бор. Шеърнинг остига «Андижонлик Чўлпон. (Искобилиф)» деб имзо қўйилган.

Мазкур шеър Шарқ халқлари, шу жумладан, Туркистон халқларининг мустамлакачилик кишанларидан озод бўлишини чин дилдан истаган ва орзу қилган исёнкор қалб нидоси сифатида жаранглайди. Шоир ўз озодлиги йўлида истилочилар билан беаёв жангга киришган мазлум Шарқ фарзандлари — «Ҳимолай эрлари, Ҳинд юртининг арслонлари», «Кўҳи Сулаймон қоплонлари — афғонлар», европалик зўравонларга қарши курашаётган турк баҳодирлари, «Истиқлол!» дея тўпзамбараклар ўқлари остида жон берган Миср фаллоҳлари жасоратини улуғлайди, уларнинг одил ва ҳаққоний курашида ҳамдардлигини изҳор этади. Эрк ва озодликка ташна Шарқ халқларидан руҳ олган «Турк бешиги — Туркистон уйқусидан кўзин очди, уйғонди» дея куйлайди шоир.

Шеърда Чўлпоннинг истиқлол учун курашда «Янги Шарқ» газетасига ҳам катта умид кўзи билан қараганини кўриш мумкин. Шоир газетани «Эски Шарқнинг бўйнидаги қулликнинг занжирларин узуб ташлар «Янги Шарқ» дея таърифлайди. Афсуски, эрксевар адибнинг бу сўзлари Шўролар сиёсати чўқмори остида топталди, шоирнинг ўзи эса жисмонан йўқ қилинди.

«Янги Шарқ» шеъри, бахтга қарши, Чўлпоннинг сўнгги йилларда чоп этилган китобларидан ўрин олмади. Шеърнинг номи ёш чўлпоншунос Н. Йўлдошев томонидан тузилган «Чўлпон ҳаёти ва ижоди библиографияси» (Тошкент, 1992)га киритилган (8-бет). Бироқ унда «Янги Шарқ» газетаси янглиш тарзда «журнал» деб ёзилган. Чунки адибнинг мазкур газетада эълон қилинган бошқа 4 асари — бир шеър ва уч мақоласи номи умуман ушбу «Библиография»га киритилмаган.

Чўлпоннинг «Янги Шарқ»да босилган иккинчи шеъри «Ким хор?» ҳажвий усулда ёзилган. Унда шоир «мусулмон тўртинчилар»нинг ҳаммадан кўра ҳам хор эканлигини киноявий тарзда таърифлайди. Шеърда ҳали ҳам мол-дунёсига ишонувчи буржуйлар, қонхўр истилочи генерал Скобелевга топиниб, унинг ҳайкали пойига гулчамбарлар қўйишдан эринмайдиган рус чиновниклари ва жамиятдаги бошқа табақа-гуруҳлар вакиллари қилмишлари ҳажвий йўсинда баён қилинади; уларнинг ўлим кутаётган хор кимсалар экани ҳақида башорат этилади. Шоирнинг фикрича, буржуйлар ва чиновниклардан-да хор бўлганлар «мусулмоннинг тўртинчиси»дир. Тарихдан бизга яхши маълумки, ўша йилларда «тўртинчи» дейилганда большевиклар ва уларга хайрихоҳлар тушунилган. Демак, Чўлпон 1919 йил ёзида «тўртинчи»ларга киноя билан қараган.

Юқорида айтганимиздек, «Янги Шарқ»нинг сақланиб қолган ва бизгача етиб келган сонларида Чўлпон қаламига мансуб уч мақола ҳам бор. Булар — «Музофот қурсиндаги воқеа» (1919 йил 2 август, 6-сон), «Бу кунда Фарғона» (1919 йил 24 ноябрь, 22-сон), «Мустамлакачиликка хотима қилинурға тевиш» (1920 йил 26 декабрь, 92-сон) мақолаларидир. Улар буюк адиб ижодий йўлининг такомили ҳақидаги тасаввуримизни бойитишда маълум аҳамиятга эга деб ўйлаймиз.

Биз юқорида Чўлпоннинг 1919 йил ёзида Фарғона шаҳрида ташкил этилган муаллимлар тайёрлаш курсида ўқигани тўғрисидаги тахминимизни илгари сурган эдик. «Музофот қурсиндаги воқеа» мақоласи бу тахминимизни қувватловчи далилларга эга бўлган асарлардан бири. Унда мазкур курс ётоқхонасида 1919 йил 29 июлдан 30 июлга ўтар кечаси рўй берган тингловчиларнинг ўғри-талончилар томонидан тунаб кетилиши воқеаси баён этилган. Ўша машъум тунда бўлиб ўтган воқеалар мақолада шунчалик батафсил ва аниқ тасвирланадики, уни ўқиган ўқувчи Чўлпоннинг ҳам тингловчилар орасида бўлганига ишонч ҳосил қилади.

Мазкур мақола ҳам адибнинг мустамлакачиларга муносабати қандай бўлганига яна бир далилдир. Чунки талончилар истиқлолчи — қўрбоши Маҳкам ҳожи номидан ҳаракат қиляпмиз деган даъвони илгари сурганлар; лекин уларнинг ўзини тутиши, бир-бирларига рус тилида мурожаат қилишлари, курс раҳбарлари номига ёзилган хатнинг савияси Чўлпонни бу даъвога ишонтирмайди. Афтидан, Абдулҳамид ҳамшаҳри Маҳкам ҳожини яқиндан билган кўринади.

Мақолада ишлатилган «босмачи» сўзини «талончи» маъносида тушуниш керак. Чунки XIX аср охири — XX аср бошларидаги ўзбек адабий тилида ушбу сўз шу маънода ишлатилган. Бунга мавлоно Муқимий (1850-1903) асарлари ҳам гувоҳ бўла олади.

Адибнинг «Янги Шарқ»да босилган бошқа мақолалари ҳам истиқлолга ташналик руҳида ёзилган. «Бу кунда Фарғона» мақоласида идораларда иш юритиш ҳамон Европа тилларида (рус тилида) қолаётгани ачиниш билан қайд этилса, «Мустамлакачиликка хотима қилинурға тевиш»да эса рус деҳқонларининг маҳаллий аҳолига нисбатан қилиб келган ва қилаётган зўравонликлари фош этилади.

Хуллас, Чўлпоннинг «Янги Шарқ» газетасида эълон қилинган асарлари адиб ижодий қиёфасини тўлароқ англашимизда, унинг буюк истиқлолчи-курашчи бўлгани ва бу йўлда жонини қурбон қилгани сабабларини билиб олишимизда маълум аҳамият касб этади.

Рустамжон ТОЖИБОЕВ,
филология фанлари номзоди

Озодлик манбалари

ЧЎЛПОННИНГ «ЯНГИ ШАРҚ» ГАЗЕТАСИДА БОСИЛГАН АСАРЛАРИ

ЯНГИ ШАРҚ

Эски Шарқнинг бўйнидаги
қулликнинг
Занжирларин узуб ташлар
«Янги Шарқ».
Шарқ халқининг бўйнидаги
зўрлиқнинг
Асосларин бузуб ташлар
«Янги Шарқ».

Шунинг учун Ҳиндикушнинг
арслони,
Кўҳи Сулаймон қоплонлари
— афғонлар
Қўлларига олуб
қилич-найзани
Ҳинд йўлинда оқиздилар
ол қонлар...

Шунинг учун Ҳимолоё
эрлари,
Ҳинд юртининг арслонлари
турдилар.
Қутилсун деб золимлардан
ерлари
«Золимларга ўлум!»
дея юрдилар.

Шунинг учун Чаноқ
қалъа бўғози
Яна қайтиб турк қонига
ботмакда.
Шунинг учун турк боласи—
бир ғозий
Қизил қоннинг ўртасида
ётмакда.

Шунинг учун Нил бўйининг
деҳқони—
Фаллоҳлари тўб остинда
қирилди.
Маликаси Ҳинднинг, Миср
ҳоқони
Қон устинда Нерўн каби
керилди.

Шунинг учун турк бешиги
— Туркистон
Уйқусиндан кўзин очди,
уйғонди.
Юрагинда турк ишқи бор
ҳар бир жон
Ғазабиндан илон каби
тўлғонди.

Қон ичинда сузмакдадир
эски Шарқ,
Қон устиндан тулуъ этар
«Янги Шарқ»!

Имзо: Андижонлик Чўлпон (Искобилиф)

(х) Ҳинд маликаси, Миср ҳоқони — Англиядир. «Ч». (Чўлпон изоҳи — Р. Т.)

Манба: «Янги Шарқ» газетаси, 1919 йил 1 июль, 1-сон.

***

КИМ ХОР?

(ҳажвий)

Бу замонда, биродарлар,
ким жуда хор?
Ўлим кутуб кеча-кундуз
ким кўб йиғлор?

Буржуй хорми? Йўқ,
биродар, буржуй кўб тинч,
Нега десанг, Николайнинг
пулидан зич!..

Чинўвникми? Чинўвник ҳам
жуда роҳат,
Ҳар кун қилур
«поматникка»[1] ул
ибодат...

Яна роҳат: сомоeвчи,
айрончиси,
Кабобчиси, мевачиси,
найрангчиси;

Извошчиси, саржинчиси,
ўтинчиси,
Ҳаммадан хор:
мусулмоннинг
«4» инчиси!..

Имзо: Қаландари

(х) «Поматник» — Искобилиф шаҳринда, шаҳар боғчасининг ўртасиндаги сўппайиб турган машҳур империалист, Николай думи бўлган Искобилиф генералнинг қора ҳайкалидир. (Чўлпон изоҳи — Р. Т.)

Манба: «Янги Шарқ» газетаси, 1919 йил, 2 август, 6-сон.

БУ КУНДА ФАРҒОНА

Бу кунда Фарғонамиз шундай бир тўполанг ичида қолғонки, ҳеч бир суратга келтуруб ёзуб-да, сўзлаб-да бўлмайди. Қўлға қоғоз-қалам олуб, устол ёниға келуб ўлтуруб, Фарғонанинг бир бошидан иккинчи бошиғача бўлмоқдағи воқеалари ёзмоқчи бўласан, лекин баъзи бир монеълар кўз олдиға чиқара тура, шундан ихтиёрсиз қаламнинг устол устига отуб, устол ёнидан туруб-да кетганингни ўзинг-да сезмай қоласан. Мана, кўрурсиз, жумладан, бири: ўз ичимиздағи чексиз-тубсиз бўлғон камчиликларимиз: иш бошида ўлтурувчи ўртоқларни лаёқатсизлиги; иш боғига ўлтурарлик одамларимизни камлиги, ростини айтганда, йўқлиғи; иш бошида ўлтурувчи ўртоқлари кўброқи еврупалик бўлғони учун туркча сўзни билмасликлари, онгламасликлари; бунинг орқасинда туркча сўз ҳукумат тили бўлмай, четда қолуви; кўб йиғинларда сўзлар Еврупо тилларинда юритувлари, буни охирида мусулмонларнинг партия ва жамиятлардан узоқлашмоқи; бунинг устиға, Фарғонамизда шул чоққача ўғриларни давоми, буларнинг йўқотув чорасига ҳукумат тарафиндан икки йилдан бери тадбирлар қилинса-да, кўбда фойда чиқмағонлиғи. Бундай ишларни майда-чуйда қилиб ўйлағон одам, бир минут бўлсун, Фарғонада турмоқға тоқати (қолмай), бутун Фарғонадан чиқуб кетмаклигини ихтиёр қилур. Чиқуб кетолмас экан, бутун ишлардан ўзини тортиб, бир чеккага чиқуб, тек ётмоқға мажбур бўлур.

Чунончи, қандай бир тўғрида ғозитада тўғри бир сўзни ёзсанг, дарров дудоқларини осилтурғон ва орқангдан сўккан; ўзингни учратгач, йиғлаб ўпка қилувчилар бўлуб қоладур. Ва баъзи ишликроқи бўлса, тирибунолға беруб, қоматиб ҳам қўядур. Ўғрилардан бир оз ёзмоқчи бўлсанг, бутун шаҳарлар тўла ўғрилар хабарчилари юрар, бу хабар шундоқ Муҳаммад Аминбекка етадур. «Бор, олуб кел!» — деса, шул кун кеч ўзинг-да, йўқ, руҳинг-да йўқ, у дунё мухбирларидан бўлурсанда, кетарсан. Фарғонамизни дохилий аҳволидан хабари бўлмағонлар бундай ишлардан хабари йўқ, ўпка қиладурларки, не учун Фарғона тўғрисида очиқ бир маълумот ёзилмас, деб. Ўртоқлар, Фарғонада иш кўб, ишловчи-да кўб, лекин ҳаммаси пусуб ётодур.

Имзо: «Қ».

Манба, «Янги Шарқ» газетаси, 1919 йил 24 ноябрь, 22-сон.

Байрамга бораман

ТОЗАРИШ

Истиқлол — кўзларимизга инган ҳурлик, қаддимизни кўтарган эркинлик, озод нафасдир.

Сир эмас, яқиндагина Ўзбекистон, деганда кўз олдимизга пахта далалари келарди, чаккасига оппоқ очилган пахтани қадаб олган теримчи қиз гавдаланарди. Бугун тушунчалар ўзгача. Қарашлар бошқача. Ерга эгалик ҳиссини туйган деҳқон ўзгачадир. Ўзбекистонимиз катта ишлаб чиқариш объектига айланмоқда. Кунлар, ойлар абадият олдида қисқагина фурсат саналса-да, бу фурсатларда бизнинг умримиз маъноси, мазмуни ётади. Агар мустақил бўлган йилларимиздан ҳисобласак, бугун Ўзбекистонга келган сармоя тахминан 8 миллиард АҚШ долларини ташкил қилади. Бир йилда биз тахминан 1 миллиард АҚШ долларини ўзлаштиряпмиз. Жуда тез суръатлар билан ривожланаётган республикамиз келажагини тасаввур қилиш эса қийин эмас.

Шу Ватан фарзанди эканмиз, унга қайси томондан бўлсин, муносиб улушимизни қўшмоғимиз даркор.

Юз йиллар мобайнида орзу қилиб келинган озодлик тонгларида кўз очиб, сўз очиш бизнинг авлодга насиб этибди. Буни худди она сутини оқлаганчалик оқлашимиз даркор.

Кўп кузатганмиз, ёмғир ёғиб ўтгач ҳавода бир тозариш кезинади. Табиат покланиб, гард-ғуборлардан фориғ бўлади. Гулгина япроқларида эса қатор шабнам доналари маржондек тизилади. Мустабид тузумлардан сўнг эришган ҳурлигимизни, нурлигимизни тозариш фасли ёмғирларига, шудрингни севинч ёшларига менгзагим келди. Қутлуғ кунларимизга шукроналар айтгим келди. Эндиги мақсад: ўз ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий-ҳуқуқий тараққиёт йўлимизда тинмай изланиш.

Мустақиллик байрамини кутар эканман, хаёлимдан ана шу ўйлар кечди.

Дилором ИСМОИЛОВА

ШОШИЛ... ШОШИЛ... ШОШИЛ... (эссе)

Юрак дарди хуружи қиларини қилиб, мен учун энди асло тонг отмайди, деганим бир чоқда... Заррин этакларини олам узра кенг ёйиб офтоб чиқди-я...

Қизиқ... Тун қоронғусида юракни қиймалаган дарди харина қайгадир чекинди-я... Қайга?.. Қайга?.. Қайга?.. Қани энди қайтиб келмасга кетган бўлса эди...

Хайрият, ҳеч кутмаганда мен учун яна бир тонг отди-я... Аллоҳ таолога беадад шукрким, бу неъматини мендан аямабди, ёруғ оламдан ҳам насибамни қирқмабди. «Савоб ишларни амалга оширмоққа шошил» дегани эмасмикин бу?.. Рости ҳам шу... Улгурмай қоламан деб, ҳадиксираганим вазифаларни амалга оширмоққа ҳам яшамоқ жоиз кўринади. Шошил... Шошил... Шошил!

Лекин инсон ажойиб бир ҳилқат... Нималарни истамас кўнгил... Ҳар туғилган янги тонгдан нималарни кутади бу дил?.. Бу янги тонг қандай муждалар тутаркин? Англаб-англамай ҳар тонгдан муттасил кутасан мужда... Эҳ, яна нималарни... На ёшинг, на имкониятинг кўтармайдиган умидлар туғилади дилдираган қалбингда...

— Тавба, кўрпангга қараб оёқ узат-да... — дея дакки беради бир овоз...

— Бўш келма! Қаддингни кўтар! — далда беради иккинчи товуш.

— Нима, ўзинг учун, бола-чақанг учун мол-дунё, бахт-саодат тилаяпсанми... Меҳнат ва яна меҳнат тилаяпсан-ку... Умрузоқликни тилаганинг, азбаройи узоқ яшамоқ орзуси эмас-ку. Шу ёшингга яраша дард-ҳасратлару, бола-бақраларнинг, ёр-биродарларнинг қувончдан кўра майда ташвишлари ортиб-тортиб ётган ҳаётда ким ҳам узоқ яшагиси келарди. Сенинг бирдан-бир тилагинг фарзандлар омонлигию узоқ йиллар мобайнида қалбинг тубида йиғилиб қолган ҳаёт сабоқларини дастурхонга ёзиш... Баҳоли қудрат эл-юрт корига, фарзандлар корига ярамоқлик... Шу чоққача бой берган умрингда қилиб улгурмаган юмушларингни поёнига етказмоққа шошилиш эмасми...

Лекин «Мен қиламан ўттиз, Аллоҳ қилади тўс-тўс» деган нақл ҳам бор. Ҳали бу янги туғилган кун нималарни насиб этаркин сенга... Сенга атаган қандай муждасию қандай ташвишлари бор экан унинг...

Аммо энг муҳими — мен учун ортиқ тонг отмайди, деганинг бир пайтда тонг отди. Бу тонгдан юлқилаб оладиганинг — меҳнат устига яна меҳнатга ҳолинг келса, вақтни ғанимат бил-да, ўша зилзамбил меҳнатингга кириш... Айтар сўзларингни айт — тилинг ҳам куймасин, дилинг ҳам...

Холида АҲРОРОВА

Газетамизнинг навбатдаги сони 8 сентябрда чиқади.

Қизиқчилик илҳомлари

МЕН УЧУН ҲАМ ТИЛА...

Бир юртнинг бир кичик жойида дангасалар кўпайиб, ишлар деярли қолиб кета бошлабди, «тепса тебранмаслик мусобақаси» кундан-кунга авж олаверибди. Ўша ерликлар ўйлаб-ўйлаб ахийри бир қарорга келишибди, ҳамма дангасаларни темир деворли катта уйга киргизиб, ўртага ўтирғизишибди. Сўнг атрофларини ўтинга тўлдириб, девор томондан олов ёқиб юборишибди. Лекин «ўзлари чиқсин — ҳаракатлансин» деб дарвозани очиб қўйибдилар. Дангасалар эрина-эрина зўрға ўрнидан қўзғалиб, «уф-уф»лаганча уйдан чиқа бошлашибди. Шунда ҳам иккитаси олиб ташланган жойида қимирламай ўтираверибди. Олов тобора яқинлашавергач, бири:

— Эй худойим, бу нима қилганинг бўлди, мен бечорага раҳминг келсин, гуноҳим бўлса кечир, мен бандангни ўзинг сақла, — деб илтижо қилибди. Иккинчи дангаса эса шунга ҳам ярамай:

— Ҳа, бор экансан-у, мен учун ҳам тила, — деган экан.

«ОБРЎ»

Янгигина бўялган курсиларни кўрган бояқиш жиннилар «бу меники, бу меники» қилиб ўтириб олишибди. Фақат биттасигина курсига олдин қоғоз тўшабди. Буни кўриб қолган врач уни соғайибди деб ўйлаб сабабини сўраган экан.

— Булардан баландроқ ўтирай, дедим-да, — деб жавоб берибди у.

УЛФАТЧИЛИК

Бир француз, бир ўзбек, бир рус миллатига мансуб учовлон саҳронинг ўртасида қолиб сувсизликдан қаттиқ қийнала бошлашибди. Юриб-юриб битта кўза топиб олишибди, ичи бўм-бўш эмиш. Улардан бири: «қани эди, ичи тўла сув бўлса» дебди кўзани сийпалаб ўтириб. Шу пайт кўза ичидан шовиллаган овоз билан бир жин чиқибди ва «халоскор»ларига раҳмат айтиб, хизматларига тайёрлигини билдирибди. Шунда француз ўз юртига, гўзаллари қошига қайтаришини сўрабди, тилаги бажо бўлибди. Ўзбек ҳам юртига қайтиш истагини айтиб, каттакон уй-жой ва бола-чақасига туганмас ризқ-насиба ато қилишини буюрибди, бу тилак ҳам амалга ошибди. Навбат рус кишисига келибди, у кулимсираб:

— Мен учун икки бочка винони шу ерга ҳозирлаб, ҳалиги юборганларингнинг икковини ҳам улфатчиликка олиб келасан, — деган экан.

УЗРО

Миллий Тикланиш
Муассис: Миллий тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир: Иброҳим ҒАФУРОВ

Газета 00136-рақам билан рўйхатдан ўтган.
Буюртма: Г — 0271.
Сотувда нархи эркин.
Ҳажми 2 босма табоқ.
Саҳифаловчи: Холида ИСЛОМОВА.
Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди.
Босишга топшириш вақти 21.55

Манзилимиз: Тошкент-83,
Матбуотчилар кўчаси — 32.
Телефон 133-50-18.
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй
Навбатчи — Толмас ҚОРАЕВ